

Ir. J.M. Biemans
C.M. van Elk

DE LAND- EN TUINBOUW IN DE
AGGLOMERATIE EINDHOVEN

Interne Nota No. 226

april 1978

L5
226A

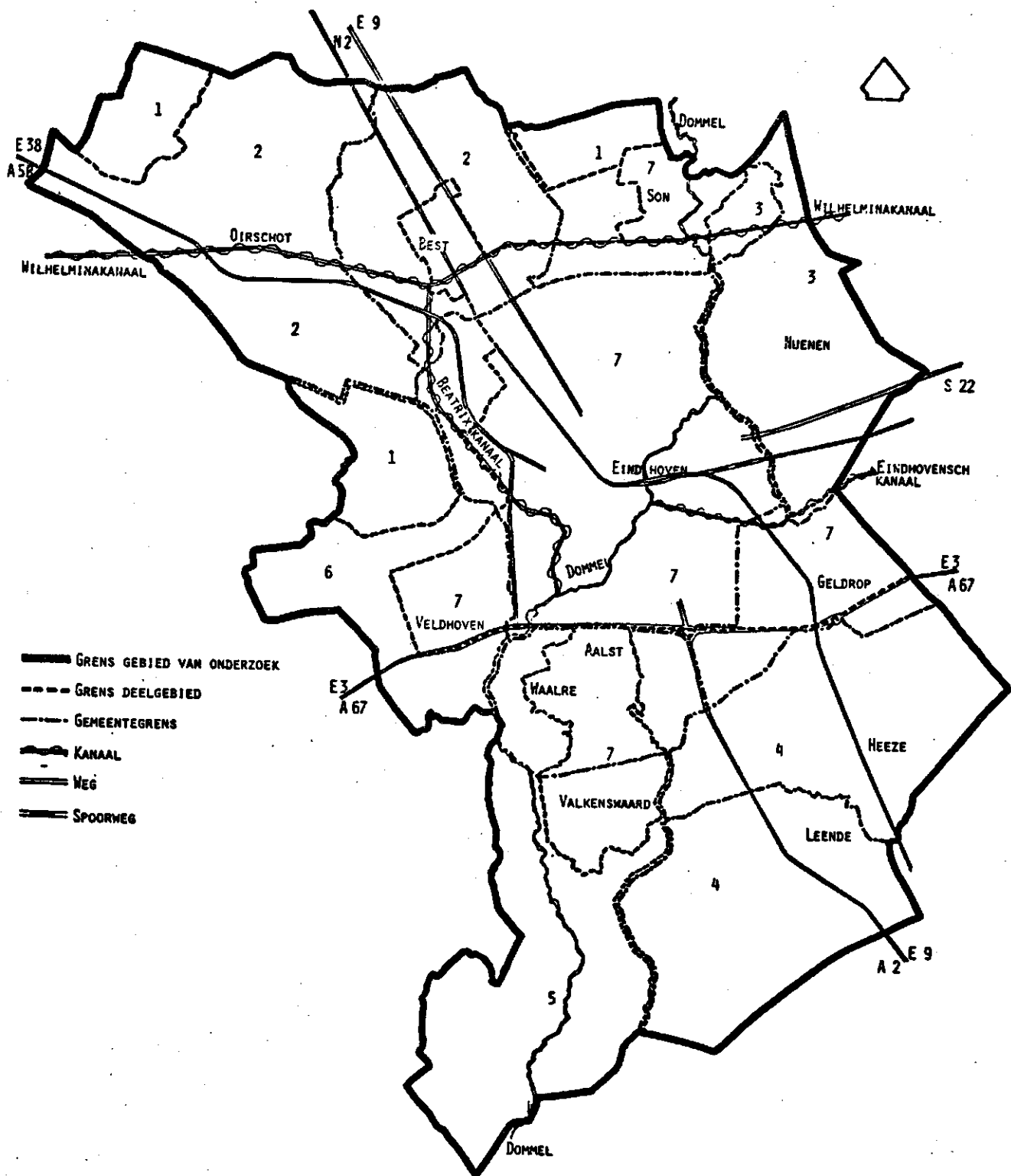

Landbouw-Economisch Instituut
Afdeling Structuuronderzoek

2171800

INHOUD

	Blz.
1. INLEIDING	5
1.1 Doel van het onderzoek	5
1.2 Indeling van het rapport	5
2. ONTWIKKELINGEN IN DE PERIODE 1965 - 1975	6
2.1 Aantal bedrijven en opvolgingssituatie	6
2.2 Bedrijfsoppervlakte, rechtsvorm van grondgebruik en verkaveling	8
2.3 Bedrijfstypen en bedrijfsomvang	9
2.4 Grondgebruik	11
2.5 Veestapel	13
2.6 Arbeidskrachten	15
3. DE LAND- EN TUINBOUW IN 1976	17
3.1 Aantal bedrijven en bedrijfstypen	17
3.2 Bedrijfsoppervlakte en verkaveling	19
3.3 Bedrijfsomvang	22
3.4 Grondgebruik en produktie	23
3.5 De bedrijfstakken	25
3.6 Opvolgingssituatie	32
3.7 Arbeidsbezetting en arbeidsproduktiviteit	33
3.8 De nevenberoepsbedrijven	34
4. TE VERWACHTEN ONTWIKKELINGEN IN DE NAASTE TOEKOMST	36
4.1 Aantal bedrijven	36
4.2 Cultuurgrond	38
4.3 Bedrijfstypen	39
4.4 Produktieomvang per bedrijfstak	40
4.5 De totale produktieomvang van de land- en tuinbouw	43
4.6 Produktieomvang per bedrijf en per man	44
5. SAMENVATTING	46
5.1 Ontwikkelingen in de periode 1965 - 1975	46
5.2 De land- en tuinbouw in 1976	47
5.3 Te verwachten ontwikkelingen in de naaste toekomst	49
6. ENKELE SLOTOPMERKINGEN	52
BIJLAGEN	53

1. INLEIDING

1.1 Doel van het onderzoek

In het kader van de voorbereiding van een ruimtelijk structuurplan voor de agglomeratie Eindhoven werd door het Landbouw-Economisch Instituut een oriënterende studie verricht naar de land- en tuinbouw. De studie beoogt een overzicht te geven van de ontwikkelingen in de agrarische bedrijfstak in het verleden en van de huidige situatie; daarnaast wordt aandacht besteed aan een aantal ontwikkelingen, die voor de komende jaren kunnen worden verwacht.

De oriënterende studie heeft tot doel informatie te verstrekken en uitgangspunten te leveren ten behoeve van de discussie in de werkgroep, die is belast met het onderzoek naar het facet land- en tuinbouw in de agglomeratie.

1.2 Indeling van het rapport

Het verslag van de studie is als volgt ingedeeld.

In hoofdstuk 2 wordt aandacht geschonken aan een aantal ontwikkelingen in de periode 1965-1975. Dit geschiedt aan de hand van gegevens, die betrekking hebben op het gehele grondgebied van de agglomeratie; gegevens over de afzonderlijke gemeenten zijn opgenomen in de bijlagen 3 t/m 21.

De situatie in de land- en tuinbouw in 1976 komt in hoofdstuk 3 aan de orde; bij de beschrijving zijn een aantal deelgebieden (zie kaart) onderscheiden, terwijl gemeentelijke gegevens in de bijlagen 22 t/m 37 zijn weergegeven.

In hoofdstuk 4 wordt ingegaan op de ontwikkelingen, die zich naar verwachting in de periode tot 1986 zullen voordoen in de agrarische sector in de agglomeratie. Tenslotte volgen nog een samenvatting en enkele slotopmerkingen.

2. ONTWIKKELINGEN IN DE PERIODE 1965-1975

In dit hoofdstuk wordt een indruk gegeven van een aantal recente ontwikkelingen in de land- en tuinbouw in de agglomeratie Eindhoven. Er is naargestreefd cijfers te hanteren die betrekking hebben op de jaren 1965, 1970 en 1975; in een aantal gevallen moesten echter andere peiljaren worden aangehouden. De cijfers zijn door het CBS verzameld via tellingen onder telplichtige ge-registreerden (zie bijlage 1).

De tabellen in dit hoofdstuk hebben uitsluitend betrekking op de agglomeratie als geheel van, voorzover niet anders vermeld, alle hoofd- en nevenberoepers (zie bijlage 1). Voor gegevens per gemeente wordt verwezen naar de bijlagen 2 t/m 21. Bij de interpretatie van de gemeentelijke cijfers dient te worden bedacht dat per 1 april 1972 een aantal gemeentelijke grenzen zijn gewijzigd (zie bijlage 2). Voorts moet worden opgemerkt dat in 1969 het tel-criterium is veranderd. Bedrijven met minder dan 10 standaardbe-drijfseenheden (zie bijlage 1) worden sindsdien niet meer in de door het CBS verstrekte gegevens verwerkt. Bij de beoordeling van de in dit hoofdstuk weergegeven ontwikkelingen dient hiermee reke-ning te worden gehouden.

2.1 Aantal bedrijven en opvolgingssituatie

a. Aantal bedrijven

In onderstaande tabel wordt een overzicht gegeven van de ont-wikkeling van het aantal bedrijven naar hoofd- en nevenberoepers in de periode 1965-1975.

Tabel 2.1 Het aantal bedrijven; 1965, 1970 en 1975

	1965		1970 1)		1975 1)		index	
	aan-	in	aan-	in	aan-	in		
	tal	%	tal	%	tal	%	1965=100	1970=100
Hoofdberoepers 2)	1814	64	1490	82	1225	78	68	82
Nevenberoepers 3)	1019	36	319	18	352	22	35	110
Totaal	2833	100	1309	100	1577	100	56	87

1) Exclusief bedrijven met minder dan 10 sbe

2) Voor cijfers per gemeente: zie bijlage 3

3) Voor cijfers per gemeente: zie bijlagen 3 en 4

Bron: CBS

Het aantal bedrijven is tussen 1965 en 1975 met 1256 (44%) verminderd. Deze teruggang is in het gebied van onderzoek wat sterker geweest dan in de provincie Noord-Brabant, waar in die periode de vermindering 36% bedraagt.

Het aantal bedrijven van personen met een agrarisch hoofdberoep nam tussen 1965 en 1975 met 32% af, ofwel gemiddeld 3,2% per jaar. De sterke daling, opgetreden tussen 1965 en 1970 in het aantal bedrijven van personen met een niet-agrarisch hoofdberoep, wordt voornamelijk veroorzaakt door het hanteren van een ander telcriterium met ingang van 1969. In de periode van 1970-1975 is het aandeel van deze groep in het totaal aantal bedrijven zowel absoluut als relatief toegenomen; een ontwikkeling die ook bij de provincie als geheel is waar te nemen (stijging 8%).

b. Opvolgingssituatie

Ten aanzien van de opvolgingssituatie op de bedrijven van personen met hoofdberoep agrariër zijn gegevens beschikbaar voor de jaren 1968 en 1972. Onder opvolgingssituatie wordt verstaan het al dan niet aanwezig zijn van één (of meerdere) potentiële opvolgers op bedrijven met een bedrijfshoofd van 50 jaar of ouder. In 1972 had 42% van de hoofdberoepsbedrijven een bedrijfshoofd van 50 jaar of ouder; voor de gehele provincie was dit percentage iets lager namelijk 40.

Tabel 2.2 De opvolgingssituatie op bedrijven met bedrijfshoofden van 50 jaar of ouder met een agrarisch hoofdberoep; 1968 en 1972

	1968 1)	1972 2)
Aantal bedrijven	693	574
waarvan met opvolger	39%	28%
waarvan zonder opvolger 3)	61%	72%

- 1) Exclusief bedrijven met minder dan $\frac{1}{4}$ manjaar
- 2) Exclusief bedrijven met minder dan 10 sbe
- 3) Inclusief bedrijven waarop de opvolgingssituatie (nog) onduidelijk is
Voor cijfers per gemeente: zie bijlage 5
Bron: CBS

Uit tabel 2.2 blijkt dat tussen 1968 en 1972 het percentage bedrijfshoofden met opvolger is gedaald. In de agglomeratie hebben naar verhouding minder bedrijven een opvolger dan in de provincie Noord-Brabant, waar in 1972 35% van de bedrijfshoofden van vijftig jaar of ouder over een opvolger beschikt. In 1972 is in de gemeenten Best en Leende het percentage bedrijven met een opvolger het hoogst (40 resp. 39%); het laagst in de gemeenten Eindhoven en Heeze, waar op slechts 15% van de bedrijven een opvolger aanwezig is.

2.2 Bedrijfsoppervlakte, rechtsvorm van grondgebruik en verkaveling

a. Bedrijfsoppervlakte

Uit onderstaande tabel blijkt dat het teruglopen van het aantal bedrijven gepaard is gegaan met een vergroting van de gemiddelde oppervlakte per bedrijf. Tussen 1965 en 1975 steeg de gemiddelde oppervlakte op de landbouwbedrijven in de agglomeratie met 1,3 ha tegen 2,4 ha in de provincie

Tabel 2.3 De gemiddelde bedrijfsoppervlakte (hoofdberoep landbouwer) 1965, 1970 en 1975

Hoofdberoep	1965	1970 1)	1975 1)
Landbouwer	10,9	11,8	12,2

- 1) Exclusief bedrijven met minder dan 10 sbe
Voor cijfers per gemeente: zie bijlage 6
Bron: CBS

Binnen de agglomeratie zijn er gemeenten (Eindhoven, Geldrop en Nuenen b.v.) waar de gemiddelde oppervlakte per bedrijf, waarschijnlijk onder invloed van de toenemende urbanisering daalt. Alleen in de gemeenten Valkenswaard en Waalre ligt de gemiddelde oppervlakte van de landbouwbedrijven boven die van de provincie.

De gemiddelde oppervlakte van de nevenberoepsbedrijven is van 2,3 ha in 1965 gestegen tot 6,0 ha in 1975. Dit zal mede een gevolg zijn van de wijziging in het telcriterium met ingang van 1969, waardoor vooral een aantal nevenberoepsbedrijven niet meer voor telling in aanmerking kwam.

b. Rechtsvorm van grondgebruik en verkaveling

Bij de metellingen van 1966, 1970 en 1975 zijn gegevens verzameld over de rechtsvorm van het grondgebruik.

Tabel 2.4 Eigendom-pachtverhouding; 1966, 1970 en 1975

Rechtsvorm grondgebruik	1966	1970 1)	1975 1)
% Eigendom-gebruik	68	66	70
% Gepacht	32	34	30

- 1) Exclusief bedrijven met minder dan 10 sbe
Voor cijfers per gemeente: zie bijlage 7
Bron: CBS

Het percentage grond in eigendom is in de periode 1966-1975 wat gestegen en ligt in 1975 5% boven het provinciale percentage. Naar gemeente gezien varieert het percentage grond in eigendom vrij sterk, nl. van 84 in Best tot 43 in Eindhoven.

Ten aanzien van de verkaveling zijn door het CBS voor het laatst in 1970 gegevens verzameld. In onderstaande tabel worden enkele kengetallen vermeld.

Tabel 2.5 De verkaveling; 1970

	Perc. bedrijven 1) met...kavels					Gem. aantal kavels p.bedr.	Gem. kavel- grootte
	1	2 t/m 4	5 t/m 9	10 en meer			
Agglomeratie	15	30	36	19		5,9	1,7 ha

- 1) Exclusief bedrijven met minder dan 10 sbe
 Voor cijfers per gemeente: zie bijlage 8
 Bron: CBS

Ruim de helft van de bedrijven heeft 5 kavels of meer in gebruik, een situatie die zich in de provincie bij 44% van de grondgebruikers voordoet. Hieruit volgt dat in het gebied van onderzoek het gemiddeld aantal kavels per bedrijf groter is dan in de provincie (4,8) en de gemiddelde kavelgrootte kleiner is dan in Noord-Brabant (2,2 ha).

Bijna een kwart van de grondgebruikers in Eindhoven en Waalre heeft één kavel in gebruik tegen 5% in de gemeente Heeze.

Een derde of meer van de bedrijven in Geldrop, Leende en Valkenswaard gebruikt 10 of meer kavels.

De gemiddelde kavelgrootte is het grootst in Eindhoven (2,5 ha); het laagst in Leende (1,5 ha).

2.3 Bedrijfstypen en bedrijfsomvang

a. Bedrijfstypen

In tabel 2.6 wordt een overzicht gegeven van de indeling van de bedrijven naar een aantal bedrijfstypen. De volgende typen bedrijven worden onderscheiden:

- Veehouderijbedrijven (S.V.): 60% of meer van de bedrijfsomvang (uitgedrukt in sbe) komt voor rekening van de veehouderij (inclusief varkens en pluimvee);
 Akkerbouwbedrijven (S.A.) : de akkerbouw omvat 60% of meer van de bedrijfsomvang;

Tuinbouwbedrijven (S.T.) : het aandeel van de tuinbouw in de bedrijfsomvang bedraagt 60% of meer;
 Gecombineerde bedrijven (S.K.): het aandeel van de veehouderij, de akkerbouw en de tuinbouw bedraagt elk minder dan 60%.

Tabel 2.6 Bedrijfstypen; 1968. 1971 en 1975

Bedrijfstype	1968 1)		1971 2)		1975 2)			
	aan- tal	in %	aan- tal	in %	aan- tal	in %	index	
							1968=100	1971=100
S.V.	1503	78	1422	81	1271	81	85	89
S.A.	110	6	87	5	82	5	75	94
S.T.	159	8	148	10	153	10	96	103
S.K.	150	8	87	4	71	4	47	82
Totaal	1922	100	1744	100	1577	100	82	90

1) Exclusief bedrijven met minder dan 1 manjaar

2) Exclusief bedrijven met minder dan 10 sbe

Voor cijfers per gemeente: zie bijlage 9

Bron: CBS

Tussen 1968 en 1975 is het aantal gecombineerde bedrijven met ruim de helft verminderd. Dit duidt op ontmenging. De veehouderij-bedrijven vormen verreweg het belangrijkste bedrijfstype; dit is in de agglomeratie nog duidelijker het geval dan in geheel Noord-Brabant, waar in 1975 73% van de bedrijven tot dit type behoort. In Oirschot behoorde in 1975 92% van de bedrijven tot het type S.V. en in Eindhoven 60%. De typen S.A. en S.T. komen daarentegen in de laatste gemeente relatief het meest voor.

b. Bedrijfsomvang

De bedrijfsomvang wordt uitgedrukt door middel van standaard-bedrijfseenheden. De bedrijfsomvang geeft een meer compleet beeld van de grootte van de bedrijven dan de bedrijfsoppervlakte, omdat ook rekening wordt gehouden met bijvoorbeeld de intensiteit van het grondgebruik, met de omvang van de intensieve veehouderij e.d.

Uit tabel 2.7 blijkt dat in de periode 1968-1975 het percentage bedrijven met minder dan 150 sbe is gedaald en het aantal bedrijven met 150 sbe en meer is gestegen. Deze ontwikkeling is een gevolg van twee factoren. Op de eerste plaats is tussen 1968 en 1975 een aantal, overwegend kleinere, bedrijven opgeheven. Daarnaast hebben verschillende bedrijven hun omvang uitgebreid.

Tabel 2.7 Bedrijfsomvang; 1968, 1971 en 1975

Bedrijfs- omvang in sbe	Aantal bedrijven			Index		Aantal bedrijven in %		
	1968 1)	1971	1975	1971	1975	1968 1)	1971	1975
				(1968= 100)	(1971= 100)			
10- 50	657	624	508	95	81	34	36	32
50- 90	723	463	307	64	66	38	27	20
90-150	451	459	370	102	81	23	26	23
150 e.m.	91	198	392	218	198	5	11	25
Totaal	1922	1744	1577	91	90	100	100	100

1) Exclusief bedrijven met minder dan $\frac{1}{2}$ manjaar

Voor cijfers per gemeente: zie bijlage 10

Bron: CBS

In 1975 heeft een kwart van de bedrijven een bedrijfsomvang van 150 sbe of meer, een verviervoudiging ten opzichte van 1968. Vergeleken met het provincietotaal is er sprake van een achterstand. In Noord-Brabant bereikte in 1975 namelijk een derde van de bedrijven deze omvang. Bedrijven met 150 sbe of meer komen in 1975, relatief, het meest voor in Valkenswaard (33%), het minste in Geldrop (9%).

2.4 Grondgebruik

a. Bouwland-, grasland-, tuinlandverhouding

In de periode 1965-1975 is de oppervlakte cultuurgrond met 22% verminderd. In aanmerking dient echter te worden genomen, dat in 1969 het telcriterium (minstens 10 sbe) is veranderd. Het blijkt echter, dat ook in de periode 1970-1975 de oppervlakte cultuurgrond in het gewest met gemiddeld 2,2% per jaar is verminderd; in de provincie bedraagt in die periode de vermindering gemiddeld 1,4% per jaar.

Tabel 2.8 De oppervlakte cultuurgrond, gesplitst naar bouwland, grasland en tuinland; 1965, 1970 en 1975

Aanwending cultuurgrond	1965		1970 1)		1975 1)		index	
	ha	in %	ha	in %	ha	in %	1965=100	1970=100
Bouwland	9056	43	5284	29	4336	27	48	82
Grasland	11332	54	12591	69	11469	70	101	91
Tuinland	574	3	450	2	490	3	85	109
Totaal	20962	100	18325	100	16295	100	78	89

1) Exclusief bedrijven met minder dan 10 sbe

Voor cijfers per gemeente: zie bijlagen 11 en 12

Bron: CBS

In de periode 1965-1975 is de oppervlakte bouwland met meer dan de helft verminderd; na 1970 is vermindering van het bouwland, mede beïnvloed door de opkomst van de snijmaïsteelt, minder snel gegaan. De oppervlakte grasland is in de periode 1965-1975 vrijwel constant gebleven, wat ook geldt voor de oppervlakte tuinland. Met uitzondering van de oppervlakte bouwland, die in Noord-Brabant tussen 1965 en 1975 met 38% daalde, is de ontwikkeling in het gebruik van de grond vrijwel gelijk aan die van de provincie.

Het overgrote deel van de cultuurgrond (87%) is in 1975 in gebruik bij de hoofdberoepers; in de provincie ligt dit percentage hoger (91%).

Tabel 2.9 Het aandeel (in %) van de hoofd- en nevenbberoepers in de totale oppervlakte cultuurgrond, gesplitst naar bouwland, grasland en tuinland; 1965, 1970 en 1975

Aanwending cultuurgrond	Hoofdberoepers			Nevenbberoepers		
	1965	1970 1)	1975 1)	1965	1970 1)	1975 1)
bouwland	87	88	81	13	12	19
grasland	91	93	89	9	7	11
tuinland	74	82	76	26	18	24
Totaal	89	91	87	11 2)	9 2)	13 2)

1) Exclusief bedrijven met minder dan 10 sbe

2) Voor cijfers per gemeente: zie bijlage 13

Bron: CBS

Het valt op dat in 1975 bijna een kwart van de oppervlakte tuinland in gebruik is bij de nevenbberoepers (Noord-Brabant: 13%), een situatie die in 1965 overigens ook al bestond.

b. Het bouwland en tuinland

Tabel 2.10 Akkerbouw; 1965, 1970 en 1975

Gebruik bouwland	1965		1970 1)		1975 1)	
	ha	%	ha	%	ha	%
granen	7682	85	4082	77	1165	27
knol- en wortelgewassen	1260	14	911	17	787	18
snijmaïs	78	1	238	5	2330	54
overige gewassen	36	0	53	1	54	1
Totaal	9056	100	5284	100	4336	100

1) Exclusief bedrijven met minder dan 10 sbe

Voor cijfers per gemeente: zie bijlage 14

Bron: CBS

De oppervlakte beteeld met snijmaïs is in de periode 1965-1975, voornamelijk ten koste van de oppervlakte granen flink uitgebreid. In de provincie was de uitbreiding minder spectaculair; in 1975 is daar 36% van de oppervlakte bouwland in gebruik ten behoeve van de snijmaïsteelt.

In de gemeente Oirschot is in 1975 90% van het bouwland in gebruik voor de snijmaïsteelt tegen 1% in 1965. Laag is het percentage bouwland, benut voor de teelt van snijmaïs, in Eindhoven (18%).

Tabel 2.11 Tuinbouw; 1965, 1970 en 1975

Gebruik tuinland	1965		1970 1)		1975 1)	
	ha	%	ha	%	ha	%
teelt onder glas	8	1	13	3	15	3
groenteteelt open grond	202	35	185	41	233	47
boomkwekerij open grond	71	13	68	15	111	23
hard fruit	245	43	173	38	113	23
overige gewassen	48	8	11	3	18	4
Totaal	574	100	450	100	490	100

- 1) Exclusief bedrijven met minder dan 10 sbe
 Voor cijfers per gemeente: zie bijlage 15
 Bron: CBS

De ontwikkeling van de tuinbouw onder glas is qua oppervlakte, in de periode 1965-1975 vrijwel gelijk aan de provincie. Deze teelt komt in 1975 relatief het meest voor in de gemeenten Heeze en Oirschot. In de opengrondstuinbouw zijn, in de onderzochte periode, zowel absoluut als relatief de groenteteelt en de boomkwekerij belangrijker geworden, dit in tegenstelling tot de teelt van hard fruit die ongeveer gehalveerd is. Deze laatste ontwikkelingen zijn vrijwel gelijk aan de gang van zaken in Noord-Brabant.

2.5 Veestapel

In de achter ons liggende jaren is de veestapel uitgebreid. Zo is het aantal melkkoeien tussen 1964 en 1975 met 38% toegenomen, hetgeen overigens minder is dan in de provincie, waar in 1975 50% meer melkkoeien werden gehouden dan in 1964.

Tussen 1964 en 1975 is het aantal mestkalveren in de agglomeratie met 173% toegenomen; in de provincie bedroeg de toename bijna 400%. Ook de ontwikkeling van de varkenshouderij bleef in het gebied van onderzoek achter bij die in de provincie. Het aantal fokzeugen is tussen 1965 en 1975 in het gewest met 145%

toegenomen tegen 189% in Noord-Brabant; het aantal mestvarkens steeg met 138%, welk percentage voor de provincie 213 bedraagt. De uitbreiding van de leghennestapel ligt boven de provinciale uitbreiding (21%); ten aanzien van de slachtkuikens zijn de verhoudingen anders. Hier een toeneming tussen 1965 en 1975 van 135%, in de provincie een stijging van 271%.

Uit bovenstaande cijfers komt duidelijk naar voren, dat de veestapel, met name wat de veredeling betreft, sterk is uitgebreid. Toch is het zo dat over vrijwel de gehele linie de aantalsontwikkeling binnen de veestapel achter blijft bij die in de provincie.

Tabel 2.12 De veestapel; 1964/65, 1970 en 1975

Diersoort	1964 1) 1970 2)		1975 2)		
	aantal	aantal	aantal	Index	
				1964=100	1970=100
				1)	
Melkkoeien	15331	16919	21154	138	125
Mestkalveren	1995	4206	5451	273	139
Fokzeugen 3)	6533	14353	15974	245	111
Mestvarkens 4)	33395	63654	79518	238	125
Leghennen (x 1000) 5)	348	429	444	128	104
Slachtkuikens (x 1000)	276	642	648	235	101

1) Fokzeugen en mestvarkens: 1965.

2) Exclusief bedrijven met minder dan 10 sbe.

3) Exclusief opfokzeugjes.

4) In 1954: 25 kg en meer, in 1970 en 1975: 20 kg en meer.

5) In 1964: 7 maanden en ouder, in 1970 en 1975: 5 maanden en ouder.

Voor cijfers per gemeente: zie bijlagen 16 en 17.

Bron: CBS.

Tabel 2.13 geeft een beeld van de ontwikkeling van het aantal dieren per bedrijf. Naar voren komt, dat de gemiddelde omvang van de productieëenheden sterk is gestegen. Dit is een gevolg van twee factoren.

Op de eerste plaats is, zoals wij zojuist hebben gezien, de totale veestapel uitgebreid. Daarnaast heeft er op de bedrijven een zekere ontmenging plaatsgehad; als gevolg hiervan is het aantal bedrijven waarop een bepaalde diersoort voorkomt sterk gedaald x).

- x) Melkkoeien : in 1970: 1218 bedrijven; in 1975: 890 bedrijven.
 Fokzeugen : in 1970: 581 bedrijven; in 1975: 380 bedrijven.
 Mestvarkens: in 1970: 538 bedrijven; in 1975: 462 bedrijven.
 Leghennen : in 1970: 442 bedrijven; in 1975: 140 bedrijven.

Tabel 2.13 Het gemiddeld aantal dieren per bedrijf naar diersoort;
1964, 1970 en 1975

Diersoort	1964	1970 1)	1975 1)
melkkoeien	8	14	24
mestkalveren	9	64	99
fokzeugen 2)	3)	25	42
mestvarkens	3)	118	172
leghennen (x 100) 4)	2	10	32
slachtkuikens (x 100)	17	126	224

1) Exclusief bedrijven met minder dan 10 sbe

2) Exclusief opfokzeugen

3) Niet bekend

4) In 1964 7 maanden en meer, in 1970 en 1975 5 maanden en meer
Voor cijfers per gemeente: zie bijlage 18

Bron: CBS

2.6 Arbeidskrachten

a. Ontwikkeling in de periode 1970-1975

De mannelijke arbeidskrachten, regelmatig werkzaam, gedurende 15 uur per week en meer, kunnen worden onderscheiden in:

- bedrijfshoofden
- meewerkende zoons en andere meewerkende inwonende gezinsleden
- vreemde arbeidskrachten

Tussen 1970 en 1975 zijn de beide eerste categorieën in aantal verminderd, terwijl het aantal vreemde arbeidskrachten is toegenomen. Deze gang van zaken loopt parallel met die in de provincie.

Tabel 2.14 Vaste mannelijke arbeidskrachten 1); 1970 en 1975

Categorie arbeidskrachten	1970 2)		1975 2)		
	aantal	%	aantal	%	index 1970=100
bedrijfshoofden	1612	81	1448	80	90
meew. zoons + andere					
meew. inw. gezinsleden	268	14	179	10	67
vreemde arbeidskrachten	104	5	190	10	183
Totaal	1984	100	1817	100	92

1) Regelmatig werkende personen, 15 uur per week en meer

2) Exclusief bedrijven met minder dan 10 sbe

Voor cijfers per gemeente: zie bijlagen 19 en 20

Bron: CBS

b. De gemiddelde mannelijke arbeidsbezetting per bedrijf

De gegevens uit tabel 2.14 hebben betrekking op alle bedrijven (hoofd- en nevenberoepsbedrijven) met minstens 10 sbe.

De gemiddelde mannelijke arbeidsbezetting op de hoofdberoepsbedrijven is dus niet exact te berekenen, wel kan een schatting worden gemaakt. Hierbij nemen wij aan dat het aantal bedrijfshoofden gelijk is aan het aantal hoofdberoepsbedrijven. Ten aanzien van het meewerken door zoons + overige gezinsleden en vreemde arbeidskrachten (regelmatig 15 uur per week of meer op het bedrijf werkzaam) gaan wij er van uit, dat deze geheel op hoofdberoepsbedrijven voorkomen. Gegeven deze uitgangspunten bedroeg in 1970 de gemiddelde mannelijke arbeidsbezetting per hoofdberoepsbedrijf 1,25 tegen 1,30 in 1975. In de provincie bedroeg in 1970 de gemiddelde mannelijke arbeidsbezetting per hoofdberoepsbedrijf 1,32 tegen 1,29 in 1975. (zie bijlage 21 voor cijfers per gemeente)

3. DE LAND- EN TUINBOUW IN 1976

In hoofdstuk 2 is een indruk gegeven van enkele ontwikkelingen in de agrarische sector tussen 1965 en 1975. In dit hoofdstuk zal - aan de hand van gegevens die betrekking hebben op 1976 - per deelgebied worden ingegaan op de huidige situatie in land- en tuinbouw in de agglomeratie Eindhoven. Voor cijfers per gemeente wordt verwezen naar de bijlagen 22 t/m 37.

3.1 Aantal bedrijven en bedrijfstypen

a. Aantal bedrijven

Van alle bedrijven behoort 77% tot de hoofdberoepsbedrijven. Deze bedrijven gebruiken 88% van de in het gebied van onderzoek ge-registreerde oppervlakte cultuurgrond.

Tabel 3.1 Aantal bedrijven en oppervlakte cultuurgrond; 1976 1)

Deelgebied	Aantal bedrijven		Cultuurgrond in ha	
	hoofd- beroepers	neven- beroepers	hoofd- beroepers	neven- beroepers
1	108	18	1271	103
2	300	96	3293	463
3	169	32	1784	134
4	179	47	2309	339
5	130	40	1979	246
6	111	28	1424	184
7	189	93	1835	358
Totaal	1186	354	13895	1827

1) Afgeleid uit CBS-meitelling
Voor cijfers per gemeente: zie bijlage 22

In deelgebied 7 komt het nevenberoepsbedrijf relatief het meest voor; 33% van alle bedrijven in dit gebied en 16% van de cultuurgrond moet tot deze categorie worden gerekend. In deelgebied 1 wordt het nevenberoepsbedrijf, naar verhouding, het minst aangetroffen; 14% van de bedrijven zijn nevenberoepsbedrijven, terwijl deze 8% van de cultuurgrond gebruiken. In het onderstaande zullen wij ons beperken tot de hoofdberoepsbedrijven. In de laatste paragraaf van dit hoofdstuk zal, in het kort, nader worden ingegaan op de nevenberoepsbedrijven.

Tabel 3.2 De hoofdberoepsbedrijven naar bedrijfstype; 1976 1)

Deel- gebied	Aantal be- drijven	Percentage bedrijven naar type									
		rundveebedrijven					veredelings- bedrijven				
		gespecia- liseerd	met verede- ling	ge- mengd	ge- mengd	ge- mengd	gespecia- liseerd	over- wegend	tuinbouw- bedrijven	glas overig	overige bedrijven
1	108	32	9	16	16	24	15	15	-	1	3
2	300	32	13	11	11	18	18	18	2	5	1
3	169	44	11	8	8	6	22	22	3	4	2
4	179	22	16	21	21	12	13	13	2	8	6
5	130	26	12	23	23	12	12	12	-	7	8
6	111	19	14	21	21	10	12	12	2	5	17
7	189	31	7	14	14	11	13	13	4	11	9
Totaal	1186	30	12	15	15	13	16	16	2	6	6

1) Afgeleid uit CBS-meitelling

Voor cijfers per gemeente: zie bijlage 23

b. Bedrijfstypen

De bedrijven zijn als volgt in acht bedrijfstypen ingedeeld:

- a. gespecialiseerde rundveebedrijven: 80% of meer van de bedrijfsomvang (uitgedrukt in sbe) komt voor rekening van het rundvee;
- b. rundveebedrijven met veredeling: 40-80% van de bedrijfsomvang komt voor rekening van het rundvee en 20-40% voor rekening van de veredeling;
- c. gemengde rundveebedrijven: het rundvee omvat 40-80% van de bedrijfsomvang en voorzover niet behorende tot type b (bedrijven met 40% of meer veredeling zijn gerangschikt onder type e);
- d. gespecialiseerde veredelingsbedrijven: de veredeling omvat 80% of meer van de bedrijfsomvang;
- e. overwegend veredelingsbedrijven: het aandeel van de veredeling in de bedrijfsomvang bedraagt 40-80%;
- f. glastuinbouwbedrijven: 60% of meer van de bedrijfsomvang komt voor rekening van de glastuinbouw;
- g. overige tuinbouwbedrijven: het aandeel van de tuinbouw omvat 60% of meer van de bedrijfsomvang;
- h. overige bedrijven.

Zoals uit tabel 3.2 blijkt speelt op ruim de helft (57%) van de hoofdberoepsbedrijven de rundveehouderij een belangrijke rol. Ten aanzien van de veredeling is dat op 29% van de bedrijven het geval. Tot de tuinbouwbedrijven kan 8% van de bedrijven worden gerekend en tot de "overige bedrijven" 6%.

In alle deelgebieden bestaat meer dan de helft van de bedrijven uit rundveebedrijven; de veredelingsbedrijven nemen ongeveer een kwart of meer voor hun rekening. Tuinbouwbedrijven treft men naar verhouding het meest aan in deelgebied 7.

3.2 Bedrijfsoppervlakte en verkaveling

a. Bedrijfsoppervlakte

De bedrijven die cultuurgrond in gebruik hebben (1153 bedrijven) beschikken in 1976 over gemiddeld 12,1 ha per bedrijf. In tabel 3.3 zijn de bedrijven ingedeeld naar de oppervlakte cultuurgrond.

Het percentage bedrijven dat minder dan 10 ha grond gebruikt bedraagt 43%. Een zelfde percentage heeft tussen 10 en 20 ha. Slechts 14% van alle bedrijven exploiteert 20 ha of meer.

De gemiddelde oppervlakte per bedrijf is het laagst in gebied 7, hetgeen niet verwonderlijk is gezien het relatief grote aantal tuinbouwbedrijven, dat in dit gebied voorkomt. De grootste gemiddelde oppervlakte komt voor in gebied 5. Bijna een kwart van de bedrijven in dit gebied heeft meer dan 20 ha cultuurgrond in gebruik.

In tabel 3.4 is de gemiddelde oppervlakte per bedrijf berekend voor de afzonderlijke bedrijfstypen.

Tabel 3.3 De hoofdberoepsbedrijven naar oppervlakte cultuurground; 1976 1)

Deel- gebied	Aantal be- drijven	Percentage bedrijven naar oppervlakte					Gemiddelde oppervlakte in ha
		tot 5 ha	5-10 ha	10-15 ha	15-20 ha	20-30 ha	
1	103	20	22	25	17	14	12,3
2	291	21	25	29	11	10	11,3
3	167	14	35	30	14	6	10,7
4	171	18	22	28	15	11	13,5
5	128	11	18	25	23	13	15,5
6	111	14	23	28	19	14	12,8
7	182	20	32	30	12	5	10,1
Totaal	1153	17	26	28	15	10	12,1

1) Afgeleid uit CBS-meitelling
Voor cijfers per gemeente: zie bijlage 24

Tabel 3.4 Oppervlakte cultuurgrond naar bedrijfstype (hoofdberoepsbedrijven); 1976 1)

Bedrijfstype	Bedrijven 2)		Cultuur- grond		Gemidd. aantal ha per bedrijf
	aantal	in %	in ha	in %	
Gespecialiseerde rundveebedr.	359	31	5441	39	15,2
Rundveebedr. met veredeling	149	12	1978	14	14,1
Gemengde rundveebedrijven	179	16	2638	19	14,7
Gespecialiseerde vered.bedr.	128	11	490	4	3,8
Overwegend veredelingsbedr.	182	16	1987	14	10,9
Glastuinbouwbedrijven	25	2	30	0	1,2
Overige tuinbouwbedrijven	74	6	429	3	5,8
Overige bedrijven	66	6	902	7	13,7
Totaal	1153	100	13895	100	12,1

1) Afgeleid uit CBS-meitelling

2) Met cultuurgrond

Zoals te verwachten was zijn de rundveebedrijven gemiddeld het grootst. Uiteraard leggen de rundveebedrijven (59% van alle bedrijven) het meest beslag op de aanwezige cultuurgrond in het gebied van onderzoek; deze bedrijven hebben 72% van de oppervlakte cultuurgrond in gebruik.

Bijna 3% van alle bedrijven gebruikt geen cultuurgrond, een verschijnsel dat zich het sterkst voordoet bij de gespecialiseerde veredelingsbedrijven, waarvan 19% geen grond exploiteert.

b. Verkaveling

In tabel 3.5 wordt een indruk gegeven, naar deelgebied, van de verkavelingssituatie op de hoofdberoepsbedrijven in 1976.

Tabel 3.5 De verkaveling (hoofdberoepsbedrijven); 1976 1)

Deel- gebied	Aantal bedr.	Percentage bedrijven met kavels					Gemidd. aantal kavels/ bedrijf	Gemidd. kavel- grootte in ha
		1	2 t/m 4	5 t/m 9	10 en meer			
1	103	31	52	15	2	3,0	4,1	
2	291	11	29	36	24	6,5	1,7	
3	167	16	29	29	8	5,0	2,1	
4	171	9	25	43	23	6,5	2,1	
5	128	13	28	35	24	6,6	2,4	
6	111	13	38	37	12	5,0	2,6	
7	182	16	33	35	16	5,5	1,8	
Totaal	1153	14	21	37	17	5,7	2,1	

1) Afgeleid uit CBS-meitelling

Voor cijfers per gemeente, naar bedrijfsgrootte in ha, bedrijfsomvang in sbe en bedrijfstype zie bijlage 25

Naar deelgebied gezien loopt de verkavelingssituatie in het algemeen weinig uiteen. Een uitzondering hierop vormt gebied 1, waar de verkaveling gunstiger is dan in de overige deelgebieden. In gebied 1 heeft 83% van de bedrijven maximaal 4 kavels, terwijl de gemiddelde kavelgrootte 4,1 ha bedraagt. Het minst gunstig is de verkaveling in gebied 2, waar niet alleen het aantal kavels per bedrijf vrij groot is, maar ook de gemiddelde kavelgrootte van beperkte omvang is.

Op de glastuinbouwbedrijven is het aantal kavels het geringst, namelijk 1,4 per bedrijf, terwijl de gemiddelde kavelgrootte op dat type bedrijf 0,9 ha bedraagt. Op de rundveebedrijven is het aantal kavels gemiddeld per bedrijf 6,4; de gemiddelde kavelgrootte is op die bedrijven 2,3 ha. Op de bedrijven boven 30 ha bedraagt de gemiddelde kavelgrootte 4,3 ha, tegen gemiddeld 1,5 ha op de bedrijven kleiner dan 10 ha.

Ook naar bedrijfsomvang gezien blijkt de verkavelingssituatie op de grote bedrijven gunstiger te zijn dan op de kleine; de bedrijven met meer dan 250 sbe hebben een gemiddelde kavelgrootte van 3,0 ha tegen 1,7 ha op de bedrijven met minder dan 110 sbe.

3.3 Bedrijfsomvang

In het gebied van onderzoek bedraagt het gemiddeld aantal sbe in 1976 per hoofdberoepsbedrijf: 137 sbe. Bijna de helft van de bedrijven (49%) heeft minder dan 110 sbe, 40% van de bedrijven heeft tussen 110 en 250 sbe en 11% komt boven de 250 sbe uit. Ongeveer de helft van de bedrijven heeft dus een omvang, die lager is dan één volwaardige arbeidskracht bij een gemiddelde bedrijfsvoering aankan (115 à 120 sbe).

Tabel 3.6 De hoofdberoepsbedrijven naar aantal sbe; 1976 1)

Deel- gebied	Aantal be- drijven	Percentage bedrijven naar aantal sbe						Gemiddeld aantal sbe per bedr.
		tot 50	50- 110	110- 150	150- 190	190- 250	250 en meer	
1	108	11	29	16	17	14	13	152
2	300	16	31	17	12	12	12	142
3	169	20	34	11	14	10	11	127
4	179	13	34	19	11	15	8	136
5	130	16	27	12	14	15	16	155
6	111	16	23	23	16	10	12	140
7	189	24	39	17	9	4	7	116
Totaal	1186	17	32	16	13	11	11	137

- 1) Afgeleid uit CBS-meitelling
Voor cijfers per gemeente: zie bijlage 26

Het gemiddeld aantal sbe per bedrijf is het hoogst in de gebieden 1 en 5 en het laagst, opvallend laag zelfs ten opzichte van de overige deelgebieden, in gebied 7.

In tabel 3.7 wordt het aantal sbe gezien naar bedrijfstype.

Tabel 3.7 Aantal sbe naar bedrijfstypen (hoofdberoepsbedrijven); 1976 1)

Bedrijfstype	Bedrijven		Productie- omvang		Gemidd. aantal sbe per bedrijf
	aantal	in %	aantal (x1000)	in %	
Gespec. rundveebedrijven	359	30	42	26	117
Rundveebedr. met veredeling	140	12	21	13	149
Gemengde rundveebedrijven	179	15	18	11	104
Gespec. veredelingsbedr.	158	13	28	17	176
Overwegend veredelingsbedr.	183	16	28	17	154
Glastuinbouwbedrijven	27	2	4	3	157
Overige tuinbouwbedrijven	74	6	15	9	199
Overige bedrijven	66	6	6	4	88
Totaal	1186	100	162	100	137

1) Afgeleid uit CBS-meitelling

Het blijkt dat de spreiding van het gemiddelde aantal sbe per bedrijfstype vrij groot is. Aan de kop gaat het "overige tuinbouwbedrijf", gevolgd door het gespecialiseerde veredelingsbedrijf. Het gemiddeld aantal sbe per bedrijf is bij het laatstgenoemde bedrijfstype twee maal zo hoog als bij de "overige bedrijven".

3.4 Grondgebruik en produktie

a. Grondgebruik

Het blijkt dat 27% van de cultuurgrond wordt gebruikt ten behoeve van de akkerbouw, 70% ligt in grasland en op 3% wordt tuinbouw bedreven.

Tabel 3.8 Grondgebruik (hoofdberoepsbedrijven); 1976 1)

Deel- gebied	Oppervlakte cultuurgrond in ha	Percentage cultuurgrond in gebruik als		
		bouwland	grasland	tuinland
1	1271	18	81	1
2	3293	18	79	3
3	1784	18	79	3
4	2309	35	62	3
5	1979	33	65	2
6	1424	43	52	5
7	1835	26	70	4
Totaal	13895	27	70	3

1) Afgeleid uit CBS-meitelling
Voor cijfers per gemeente: zie bijlage 27

b. Productie

Uit een indeling naar vier produktiesectoren blijkt dat in de agglomeratie Eindhoven de belangrijkste sector de rundveehouderij is, waaruit 46% van alle sbe komt. Daarna volgt de veredelingssector met 32%. De sectoren akkerbouw en tuinbouw zijn, relatief, van minder belang.

Tabel 3.9 Aantal sbe naar produktiesectoren (hoofdberoepsbedrijven); 1976 1)

Deel- gebied	Aantal sbe (x1000)	Percentage sbe voor			
		akker- bouw	rund- vee	verede- ling	tuin- bouw
1	16	6	49	44	1
2	42	6	45	35	14
3	22	6	52	30	12
4	24	15	46	27	12
5	20	13	54	25	8
6	16	18	39	27	16
7	22	9	38	33	20
Totaal	162	10	46	32	12

1) Afgeleid uit CBS-meitelling
Voor cijfers per gemeente: zie bijlage 28

De totale agrarische produktie in de agglomeratie blijkt, absoluut gezien, in gebied 2 (42.000 sbe) het hoogst te zijn, de bijdragen van de gebieden 1 en 6 zijn op dit punt het meest bescheiden. In de deelgebieden 4, 5 en 6 is de akkerbouw relatief van meer betekenis dan elders in de agglomeratie. Het aandeel van de rundveehouderij in het totale produktiepakket loopt tussen de deelgebieden weinig uiteen; in de gebieden 6 en 7 is het aandeel van de rundveehouderij nog het geringst. In laatstgenoemde gebieden is de tuinbouw relatief belangrijker dan in de overige gebieden.

In tabel 3.10 wordt per bedrijfstype gezien hoe het totale aantal sbe verdeeld is over de verschillende produktiesectoren.

Tabel 3.10 Aantal sbe per bedrijfstype naar produktiesectoren (hoofdberoepsbedrijven); 1976 1)

Bedrijfstype	Aantal sbe (x1000)	Percentage sbe gebruikt voor			
		akker- bouw	rund- vee	verede- ling	tuin- bouw
Gespec. rundveebedrijven	42	8	90	2	0
Rundveebedr. met veredeling	21	8	64	28	0
Gemengde rundveebedrijven	18	21	70	9	0
Gespec. veredelingsbedr.	28	2	4	94	0
Overw. veredelingsbedr.	28	10	31	58	1
Glastuinbouwbedrijven	4	1	0	-	99
Overige tuinbouwbedrijven	15	3	1	1	95
Overige bedrijven	6	52	16	16	16
Totaal	162	10	46	32	12

1) Afgeleid uit CBS-meitelling

Op de gespecialiseerde rundvee-, veredelings- en tuinbouwbedrijven, maakt 90% of meer van de produktieomvang deel uit van de tak, waarnaar deze bedrijfstypen zijn genoemd. Bij de niet-gespecialiseerde bedrijven geldt dit voor minstens 58% van de produktieomvang.

De akkerbouw blijkt op de "overige bedrijven" het grootste deel van de produktieomvang voor zich op te eisen; de rundveehouderij is op deze bedrijven relatief van weinig belang.

3.5 De bedrijfstakken

a. Akkerbouw

Ruim drie kwart van alle bedrijven met cultuurgrond, heeft grond als bouwland in gebruik; minder dan 1 ha bouwland heeft 12% van de bedrijven, terwijl bijna 60% van 1 tot 5 ha heeft. Slechts 8% van de bedrijven heeft 10 ha of meer bouwland.

Tabel 3.11 De bedrijven met bouwland naar de oppervlakte bouwland (hoofdberoepsbedrijven); 1976 1)

Deel- gebied	Aantal bedr. met bouwland	Percentage bedrijven naar oppervlakte bouwland				Gemiddelde oppervl. bouwland/ bedr. in ha
		tot 1 ha	1-5 ha	5-10 ha	10 ha e.m.	
1	67	10	63	22	5	3,4
2	225	16	70	13	1	2,6
3	124	20	65	14	1	2,6
4	148	5	52	28	15	5,5
5	109	3	46	49	2	5,9
6	94	5	49	28	18	6,5
7	123	16	59	18	7	3,8
Totaal	890	12	59	21	8	4,1

- 1) Afgeleid uit CBS-meitelling
Voor cijfers per gemeente: zie bijlage 29

Het overgrote deel, 63% van het bouwland wordt gebruikt voor de teelt van snijmaïs, daarna volgt de verbouw van granen (16%) en de suikerbieten leggen in 1976 voor 13% beslag op het areaal.

De aardappelen en de overige gewassen blijken van ondergeschikte betekenis te zijn (7 resp. 1%). Door de relatief grote betekenis van de snijmaïs staat de akkerbouwsector in feite grotendeels ten dienste van de rundveehouderij.

Tabel 3.12 Bouwlandgebruik (hoofdberoepsbedrijven); 1976 1)

Deel- gebied	Oppervlakte bouwland (ha)	Percentage bouwland beteeld met				
		gra- nen	aard- appelen	suiker- bieten	snij- maïs	overige gewassen
1	225	10	1	13	76	0
2	591	4	4	3	87	2
3	318	5	3	8	82	2
4	813	21	8	18	52	1
5	647	15	5	9	70	1
6	615	25	11	24	39	1
7	463	29	9	7	54	1
Totaal	3672	16	7	13	63	1

- 1) Afgeleid uit CBS-meitelling
Voor cijfers per gemeente: zie bijlage 30

In alle gebieden neemt de teelt van snijmaïs de belangrijkste plaats in, alhoewel de percentages per deelgebied nogal uiteen lopen. Vooral de gebieden 4, 6 en 7 geven ten aanzien van het bouwlandgebruik een wat afwijkende situatie te zien.

Het percentage granen is daar hoger dan in de overige gebieden. In gebied 6, waar wat minder snijmaïs voorkomt, nemen de suikerbieten een relatief belangrijke plaats in.

b. Rundveehouderij

De rundveehouderij is de belangrijkste produktietak in het gebied van onderzoek. Zoals wij in het voorgaande hebben gezien komt 46% van het totale aantal sbe voor rekening van deze sector.

Melkkoeien worden gehouden op 65% van alle hoofdberoepsbedrijven; mestvee komt voor op 16% van de bedrijven. Het gemiddeld aantal grootveeëenheden (zie bijlage 1) per ha grasland + voedergewassen (snijmaïs en voederbieten) bedraagt voor het hele gebied 2,44.

Het gemiddeld aantal melkkoeien per bedrijf is het hoogst in gebied 5 en het laagst in de gebieden 6 en 7.

Tabel 3.13 Rundvee (hoofdberoepsbedrijven); 1976 1)

Deel- gebied	Aantal bedrijven met		Gemiddeld aantal dieren per bedrijf		Gemiddeld aantal grootveeëenheden per ha grasland + voedergewassen 2)
	melk- koeien	mest- vee	melk- koeien	mest- vee	
1	73	15	29	13	2,66
2	207	37	25	9	2,39
3	117	31	26	12	2,67
4	113	26	27	10	2,32
5	88	21	36	11	2,45
6	71	16	22	11	2,48
7	102	43	20	13	2,23
Totaal	771	189	26	11	2,44

1) Afgeleid uit CBS-meitelling

2) Voederbieten en snijmaïs

Voor cijfers per gemeente: zie bijlage 31

In tabel 3.14 worden de bedrijven met melkkoeien ingedeeld naar bedrijfstype en het aantal dieren per bedrijf.

Zoals te verwachten valt komen de grootste melkveestapels voor op de gespecialiseerde rundveebedrijven. Op bijna een kwart van deze bedrijven houdt men 50 melkkoeien of meer; dit percentage bedraagt voor de rundveebedrijven met veredeling 12 en voor de gemengde rundveebedrijven 7%. Bijna driekwart van de niet-rundveebedrijven met melkkoeien houdt 19 melkkoeien of minder.

Tabel 3.14 Omvang van de melkveestapel (hoofdberoepsbedrijven); 1976 1)

Aantal melkkoeien per bedrijf	Aantal bedrijven met melkkoeien			Percentage bedrijven		
	gespecialiseerd	met veredeling	overige bedrijven	gespecialiseerd	met veredeling	overige bedrijven
1 - 9	33	12	36	10	9	23
10 - 19	89	48	49	28	34	31
20 - 29	62	34	34	19	24	21
30 en meer	136	45	40	43	33	25
Totaal	320	139	159	100	100	100

1) Afgeleid uit CBS-meitelling

Tabel 3.15 Melkkoeien (hoofdberoepsbedrijven); 1976 1)

Bedrijfstype	Aantal bedrij- ven	Aandeel in het totale aantal	
		bedr. met melkkoeien	melk- koeien
Gespec. rundveebedrijven	359	42%	53%
Rundveebedr. met veredeling	140	18%	19%
Gemengde rundveebedrijven	179	21%	17%
Overige bedrijfstypen	508	19%	11%

1) Afgeleid uit CBS-meitelling

In tabel 3.15 is voor enkele bedrijfstypen het aandeel in het totale aantal bedrijven met melkkoeien en het aandeel in de totale melkveestapel weergegeven. Naar voren komt dat de gespecialiseerde rundveebedrijven verreweg de belangrijkste plaats innemen. De overige rundveebedrijven nemen ongeveer 40% zowel van het aantal bedrijven met melkkoeien alsook van de totale melkveestapel voor hun rekening. De overige bedrijfstypen zijn uiteraard op dit punt van minder betekenis.

c. Veredeling

Ongeveer een derde van de agrarische produktie gemeten in sbe, komt voort uit de veredeling. De voornaamste tak van veredeling is de varkenshouderij, waaraan ruim driekwart (78%) van het aantal sbe voor veredeling moet worden toegerekend.

Op slechts 3% van de hoofdberoepsbedrijven worden mestkalveren gehouden met een gemiddelde van 130 stuks per bedrijf. Op ruim de helft van de bedrijven met mestkalveren houdt men er 100 stuks of meer.

Ruim een kwart van de bedrijven houdt fokzeugen (gemiddeld per bedrijf: 52 dieren). Een derde van de fokzeugenbedrijven houdt er 60 stuks of meer. De meeste bedrijven met fokzeugen komen voor in gebied 2 nl. 91, maar het gemiddeld aantal zeugen per bedrijf is het hoogst in gebied 1 (62).

De meest voorkomende tak van veredeling is de mestvarkens-sector; op 45% van alle bedrijven komen mestvarkens voor. De meeste bedrijven met mestvarkens, zowel absoluut als relatief (52%) worden aangetroffen in gebied 2, alhoewel het gemiddeld aantal per bedrijf, net als bij de zeugen, het hoogst is in gebied 1 namelijk 251. Op 46% van de bedrijven met mestvarkens heeft men 100 stuks of meer; slechts 7% van deze bedrijven houdt minstens 500 mestvarkens.

Een tiende van alle bedrijven houdt leghennen; in gebied 7 is dit percentage het hoogst nl. 15%. Ten aanzien van het gemiddeld aantal leghennen per bedrijf staat ook hier gebied 1 met 9800 stuks bovenaan.

Slachtkuikens zijn van weinig betekenis; evenals bij de mestkalveren komt 4% van het totaal aantal sbe uit de veredeling via deze activiteit voort.

Tabel 3.16 De veredeling (hoofdberoepsbedrijven); 1976 1)

Diersoort	Aantal dieren	Bedrijven met diersoort 3)		Gem. aantal dieren per bedrijf met de desbetreffende diersoort 3)
		aantal	in % van het totaal aantal hoofdberoeps-bedrijven	
Mestkalveren	4796	37	3	130
Fokzeugen	17296	332	28	52
Mestvarkens	89028	531	45	168
Leghennen	5451 2)	116	10	47 2)
Slachtkuikens	6506 2)	27	2	241 2)

1) Afgeleid uit CBS-meitelling.

2) In honderdtallen.

3) Voor cijfers per gemeente: zie bijlage 32.

In tabel 3.17 is per deelgebied de omvang aangegeven van de afzonderlijke sectoren, die binnen de intensieve veehouderij kunnen worden onderscheiden.

Tabel 3.17 De veredeling naar sbe (hoofdberoepsbedrijven); 1976 1)

Deel- gebied	Aantal sbe		Percentage sbe voor				
	per ha	in % van	mest-	fok-	mest-	leg-	slacht-
	cult.gr.	totaal	kalveren	zeugen	varkens	hennen	kuikens
1	5,6	44	4	43	37	11	5
2	4,6	35	3	46	30	20	1
3	3,6	30	6	55	31	2	6
4	2,9	27	2	45	38	6	9
5	2,5	24	6	52	31	5	6
6	3,0	27	3	54	30	5	8
7	4,0	33	4	38	21	35	2
Totaal	3,7	32	4	47	31	14	4

1) Afgeleid uit CBS-meitelling.

Voor cijfers per gemeente: zie bijlage 33.

Van het aantal sbe voor de veredeling komt op de gespecialiseerde veredelingsbedrijven 44% voor rekening van de fokzeugen; voor de mestvarkens en de leghennen is dit resp. 25 en 21%. Op de bedrijven met overwegend veredeling liggen de verhoudingen iets anders, hier is dit 55% voor de fokzeugen, 30% voor de mestvarkens en 8% voor de leghennen. De veredeling op de rundveebedrijven met veredeling bestaat voor 92% uit varkenshouderij (fokzeugen 51% en mestvarkens 41%).

d. Tuinbouw

In de agglomeratie Eindhoven bedraagt het aandeel van de tuinbouw in de totale produktieomvang 12% (19.831 sbe). Van het totaal aantal sbe voor de tuinbouw is 21% afkomstig van de 27 glastuinbouwbedrijven en 71% van de "overige tuinbouwbedrijven". De totale oppervlakte glas bedraagt 14 ha, waarvan 65% beteeld is met groenten en 30% met bloemen. Ruim een derde van de oppervlakte glas bevindt zich in gebied 2, een kwart in gebied 7, terwijl in de gebieden 1 en 5 geen glastuinbouw wordt aangetroffen.

Van alle bedrijven met cultuurgrond heeft 11% opengrondstuinbouw. De gemiddelde oppervlakte tuinbouw open grond is 3 ha per bedrijf.

Ruim de helft van de oppervlakte (57%) is in gebruik voor de teelt van groenten in de open grond, bijna een kwart voor de boomkwekerij en 17% voor de teelt van hard fruit.

Tabel 3.18 De opengrondstuinbouw (hoofdberoepsbedrijven); 1976 1)

Deel- gebied	Aant. bedr. met opengr. tuinbouw	Oppervl. tuinb. open gr. (in ha)	Percentage oppervl. beteeld met			
			groen- te	hard- fruit	boom- kwekerij	overige gewassen
1	3	8	93	-	7	-
2	24	83	16	35	49	0
3	18	54	78	4	12	6
4	20	60	46	32	17	5
5	11	41	54	22	24	-
6	20	67	84	0	15	1
7	36	76	66	10	22	2
Totaal	132	389	57	17	24	2

- 1) Afgeleid uit CBS-meitelling
Voor cijfers per gemeente: zie bijlage 34

Behalve in gebied 2 blijkt in alle gebieden de groenteteelt de meest voorkomende teelt te zijn.

In gebied 2 is bijna de helft van de oppervlakte tuinland in

gebruik ten behoeve van de boomkwekerij. De teelt van hard fruit is relatief van belang in de gebieden 2 en 4, waar ongeveer een derde van de oppervlakte voor dit doel wordt benut. Naar bedrijfstype gezien blijkt dat 79% van het opengrondsareaal in gebruik is bij "overige tuinbouwbedrijven" en 12% bij de "overige bedrijven".

3.6 Opvolgingssituatie

In het gebied van onderzoek heeft in 1976 44% van de bedrijven een bedrijfshoofd van 50 jaar of ouder. Van deze bedrijven is nagegaan of er al dan niet een opvolger aanwezig is.

Tabel 3.19 De opvolgingssituatie op hoofdberoepsbedrijven met een bedrijfshoofd van 50 jaar of ouder; 1976 1)

Deel- gebied	Aantal bedrijven	Percentage bedrijven	
		met opvolger	zonder opvolger
1	35	17	83
2	122	31	69
3	74	22	78
4	82	30	70
5	61	38	62
6	53	19	81
7	96	23	77
Totaal	523	27	73

- 1) Afgeleid uit CBS-meitelling
Voor cijfers per gemeente: zie bijlage 35

Op ruim een kwart van de bedrijven is een opvolger aanwezig. Vergelijken met 1972 (zie hoofdstuk 2) blijkt het percentage opvolgers in de afgelopen vier jaar nauwelijks te zijn veranderd (toen 28%).

Onderlinge vergelijking van de deelgebieden laat zien dat er in de gebieden 2, 4 en 5 naar verhouding meer bedrijven een opvolger hebben dan in andere deelgebieden. In de gebieden 1 en 6 is de animo om op te volgen het geringst.

Op de "overige tuinbouwbedrijven" is het percentage opvolgers het grootst nl. 42% en het laagst op de "overige bedrijven" (13%). Het percentage opvolgers op de overige bedrijfstypen ligt rond het gemiddelde van 27%. Ruim de helft van de bedrijven van 20 ha en groter hebben een opvolger; van de bedrijven kleiner dan 10 ha kan dit bij slechts 17% worden gezegd.

Naar bedrijfsomvang gezien geeft de opvolging een zelfde beeld als bij de bedrijfsoppervlakte. Van de bedrijven met een omvang van 150 sbe of meer heeft 57% een opvolger, terwijl de bedrijven met minder dan 90 sbe voor 13% over een opvolger beschikken.

3.7 Arbeidsbezetting en arbeidsproduktiviteit

De gemiddelde vaste mannelijke arbeidsbezetting per bedrijf bedraagt in het gebied van onderzoek 1,17. Op 84% van de bedrijven is het bedrijfshoofd de enige vaste mannelijke arbeidskracht.

Het gemiddeld aantal sbe per vaste mannelijke arbeidskracht kan worden beschouwd als een maatstaf voor de arbeidsproduktiviteit. Voor het hele gebied bedraagt dit gemiddelde 117 sbe.

Tabel 3.20 Arbeidsbezetting en arbeidsproduktiviteit (hoofdbe-roepsbedrijven); 1976 1)

Deel- gebied	Aantal bedrijven	Aantal vaste mannelijke arbeids- krachten	Gemiddeld aantal	
			vaste mannelijke arbeidskrachten per bedrijf	sbe per vaste mannelijke arbeidskracht
1	108	121	1,12	135
2	300	364	1,21	117
3	169	196	1,16	110
4	179	213	1,19	114
5	130	145	1,12	139
6	111	128	1,15	121
7	189	226	1,20	97
Totaal	1186	1393	1,17	117

- 1) Afgeleid uit CBS-meitelling
Voor cijfers per gemeente: zie bijlage 36

De gemiddelde mannelijke arbeidsbezetting per bedrijf blijkt per deelgebied weinig uiteen te lopen, wat niet van de arbeidsproduktiviteit kan worden gezegd. Dit laatste kengetal is het hoogst in de gebieden 1 en 5 en het laagst in gebied 7. In gebieden waar de gemiddelde arbeidsbezetting relatief het hoogst is (de gebieden 2, 4 en 7), is het aantal sbe per arbeidskracht naar verhouding laag. Voor de gebieden 1, 5 en 6 geldt het omgekeerde.

Naar bedrijfstype gezien is de gemiddelde arbeidsbezetting het hoogst op de glastuinbouwbedrijven (nl. 1,78 per bedrijf) en het laagst op de "overige bedrijven" (0,97);

Het gemiddeld aantal sbe per vaste mannelijke arbeidskracht is het hoogst op de gespecialiseerde veredelingsbedrijven (149) en het laagst op de glastuinbouwbedrijven (nl. 88).

3.8 De nevenberoepsbedrijven

In paragraaf 3.1 is reeds naar voren gekomen, dat bijna een kwart (23%) van alle bedrijven moet worden gerekend tot de nevenberoepsbedrijven. Deze categorie bedrijven legt beslag op 12% (1827 ha) van de aanwezige cultuurgrond in het gebied.

Hun aandeel in de diverse produktiesectoren blijkt sterk wisselend te zijn.

Tabel 3.21 Procentueel aandeel van de nevenberoepsbedrijven in de produktiesectoren; 1976 1)

Produktiesector	Oppervlakte resp. aantal dieren	Procentueel aan- deel in het totaal
Bouwland	644 ha	15
Groente open grond	17 ha	7
Hard fruit	36 ha	35
Boomkwekerij	25 ha	21
Glastuinbouw	2 ha	11
Melkkoeien	450	2
Mestvee	2334	52
Mestkalveren	699	15
Fokzeugen	629	4
Mestvarkens	8041	8
Leghennen	306 2)	5
Slachtkuikens	1319 2)	17

1) Afgeleid uit CBS-meitelling

2) In honderdtallen

Uit tabel 3.21 komt naar voren dat de akkerbouw, de tuinbouw open grond en enkele takken van veredeling bij de nevenberoepers de voorkeur genieten. Het vrij hoge aandeel in de teelt van hard fruit en de mesterij van rundvee kan mogelijk samen hangen met het feit dat men de in eigendom zijnde grond niet van de hand wil doen, maar wel op zo'n eenvoudig mogelijke wijze wil benutten.

Ruim een kwart van alle nevenberoepsbedrijven is gerangschikt onder het bedrijfstype "gespecialiseerd rundveebedrijf". Gezien de cijfers in tabel 3.21 is de conclusie gerechtvaardigd, dat het hier voornamelijk bedrijven met mestvee betreft. Tot de "gespecialiseerde veredelingsbedrijven" en de "overige bedrijven" behoort elk 16% van de nevenberoepsbedrijven.

Het aandeel van de nevenberoepsbedrijven in de totale produktieomvang, gemeten in sbe, bedraagt 9%, terwijl het gemiddeld aantal sbe per nevenberoepsbedrijf 48 belooft, of wel ongeveer een derde van het gemiddelde voor de hoofdberoepsbedrijven.

Tabel 3.22 Aandeel nevenberoepsbedrijven in produktieomvang;
1976 1)

Deel- gebied	Aantal sbe	Procentueel aandeel in				
		totale pro- duktieomvang	akker- bouw	rund- vee	ver- edeling	tuin- bouw
1	525	3	7	3	2	-
2	3381	7	14	7	7	7
3	1005	4	8	3	7	5
4	3245	12	17	15	5	6
5	1530	7	13	4	9	9
6	2875	16	12	3	10	43
7	4316	16	22	8	11	33
Totaal	16877	9	14	7	7	20

1) Afgeleid uit CBS-meitelling
Voor cijfers per gemeente: zie bijlage 37

Vooraf in de gebieden 6 en 7 is het aandeel van de nevenbe-
roepsbedrijven in de totale produktieomvang niet onaanzienlijk.
Met name in de tuinbouw wordt een belangrijk deel van de produktie-
omvang bepaald door de nevenberoepers, terwijl in gebied 7 ook
het relatief hoge percentage voor akkerbouw opvalt.

4. TE VERWACHTEN ONTWIKKELINGEN IN DE NAASTE TOEKOMST

In dit hoofdstuk zal een beeld worden geschetst van de ontwikkelingen die zich naar verwachting in de periode 1976 - 1986 zullen voordoen in de agrarische sector in het gebied van de agglomeratie Eindhoven. Hierbij wordt ervan uitgegaan dat zowel het nationale als het EG-beleid ongewijzigd zal worden voortgezet. Verder is geen rekening gehouden met eventuele claims van de zijde van natuur en landschap.

4.1 Aantal bedrijven

In het recente verleden is het aantal hoofdberoepsbedrijven afgenomen. Men mag aannemen dat de komende jaren een verdergaande daling te zien zullen geven. Hoe groot zal deze daling nu ongeveer zijn?

De toekomstige ontwikkeling van het aantal hoofdberoepsbedrijven wordt met name bepaald door drie factoren: de onttrekking van landbouwgrond ten behoeve van woningbouw, wegenaanleg e.d., de huidige opvolgingssituatie op de agrarische bedrijven en de verwachtingen met betrekking tot de beroepsverandering van boeren en tuinders.

In 1976 waren er in de agglomeratie 1186 hoofdberoepsbedrijven. Geschat wordt dat er in de periode 1976 - 1986 ongeveer 120 bedrijven zullen verdwijnen ten behoeve van niet-agrarische doeleinden. Deze raming is gebaseerd op de oppervlakte cultuurgrond die - volgens een opgave van de agglomeratie - in de betrokken periode aan de land- en tuinbouw zal worden onttrokken. Aangenomen is dat:

- de onttrekking zowel bij de hoofd- als bij de nevenberoepsbedrijven zal plaatshebben;
- in die deelgebieden waar de agrarische bedrijfstak naar verhouding veel grond zal moeten afstaan, er relatief meer bedrijven in hun geheel zullen verdwijnen dan in andere gebieden waar de te onttrekken oppervlakte relatief geringer is.

De aantalsontwikkeling van de resterende 1066 bedrijven is afhankelijk van de huidige opvolgingssituatie en van de beroepsverandering. Op de eerste plaats nu de opvolgingssituatie. In 1976 was - zie hoofdstuk 3 - op 73% van de bedrijven met een bedrijfs- hoofd van vijftig jaar en ouder geen opvolger beschikbaar. Wanneer men ervan uitgaat dat deze bedrijven in de komende vijftien jaar zullen beëindigen, zal in de periode 1976 - 1986 ongeveer $10/15 \times 73\% \times 44\%$ (= het aandeel van de bedrijven met een bedrijfs- hoofd van vijftig jaar en ouder) = 21,5% van de hoofdberoepsbe-

drijven in het gebied van onderzoek beëindigen ten gevolge van het ontbreken van een opvolger. Dit komt neer op 229 bedrijven.

Er blijven dan nog 837 bedrijven over. Hun aantal kan nog worden beïnvloed door de beroepsverandering. Hoe groot het effect hiervan zal zijn, is moeilijk exact te voorspellen. Aan het einde van de zestiger jaren veranderde in Midden- en Oost-Brabant jaarlijks ongeveer 1% van de agrariërs van beroep. Verwacht moet worden dat dit percentage thans en ook in de naaste toekomst lager zal zijn, zulks in verband met de minder gunstige werkgelegenheidssituatie. Voor de komende jaren gaan wij uit van een beroepsveranderingspercentage van 0,5% per jaar. Dit betekent dat $5\% \times 837 = 42$ boeren en tuinders tussen 1976 en 1986 van beroep zullen veranderen. Bij de aangenomen uitgangspunten zal het aantal hoofdberoepsbedrijven in 1986 derhalve 795 bedragen.

In tabel 4.1 is de verwachte ontwikkeling 1) van het aantal hoofdberoepsbedrijven per deelgebied weergegeven.

Tabel 4.1 De verwachte ontwikkeling van het aantal hoofdberoepsbedrijven

Deel- gebied	Aantal bedrijven in 1976	Vermindering 1976 - 1986		Aantal bedrijven in 1986
		aantal	%	
1	108	24	22	84
2	300	75	25	225
3	169	54	32	115
4	179	48	27	131
5	130	35	27	95
6	111	39	35	72
7	189	116	61	73
Totaal	1186	391	33	795

Het totale aantal hoofdberoepsbedrijven zal, zo wordt geraamd, afnemen met 33%. Dit is ongeveer dezelfde daling als die welke optrad in de periode 1965 - 1975 (32%). De sterke vermindering in deelgebied 7 houdt met name verband met de omvangrijke onttrekking van cultuurgrond aan de land- en tuinbouw die in dit gebied te verwachten is.

1) Hierbij is uitsluitend rekening gehouden met het verdwijnen van bedrijven t.g.v. onttrekking van cultuurgrond, de huidige opvolgingssituatie en de te verwachten beroepsverandering van boeren en tuinders. Buiten beschouwing bleef het effect van eventuele nieuw-vestiging van agrarische bedrijven.

4.2 Cultuurgrond

In 1976 hadden hoofd- en nevenberoepers te zamen 15722 ha cultuurgrond in gebruik. Volgens de agglomeratie zal hiervan tot 1986 2490 ha worden onttrokken ten behoeve van woningbouw, wegeaanleg e.d. In de periode 1976 - 1986 zal namelijk, volgens (nagenoeg) vaststaande plannen, voor niet-agrarische doeleinden nodig zijn:

Deelgebied	Ha	Deelgebied	Ha
1	40	5	190
2	215	6	220
3	275	7	1450
4	100	Agglomeratie	2490

Dit betekent dat er in 1986 nog een oppervlakte van 13232 ha beschikbaar zal zijn voor agrarische doeleinden.

Nu doet zich de vraag voor hoe deze cultuurgrond in 1986 zal zijn verdeeld over de hoofd- en de nevenberoepsbedrijven. Hierover is weinig met zekerheid te zeggen. Voor geheel Nederland wordt verwacht dat het aandeel van de nevenberoepsbedrijven in de totale oppervlakte cultuurgrond in de komende jaren niet zal veranderen 1). Voor het gebied van de agglomeratie - waar het percentage cultuurgrond in gebruik bij de nevenberoepsbedrijven in het recente verleden relatief sterk is toegenomen en 13% bedroeg in 1975 - lijkt het echter reëel te verwachten dat er nog enige stijging zal optreden. In onze berekeningen gaan wij er daarom van uit dat in 1986 van de oppervlakte cultuurgrond 15% in handen zal zijn van de nevenberoepers. Een en ander impliceert dat de hoofdberoepsbedrijven in 1986 over 11247 ha zullen beschikken (tegen 13895 ha in 1976).

Tabel 4.2 De verwachte ontwikkeling van de oppervlakte cultuurgrond (hoofdberoepsbedrijven)

Deel- gebied	Oppervlakte cultuurgrond (ha) in 1976	Vermindering 1976 - 1986		Oppervlakte cultuurgrond (ha) in 1986
		aantal ha	%	
1	1271	71	6	1200
2	3293	328	10	2965
3	1784	306	17	1478
4	2309	172	7	2137
5	1979	249	13	1730
6	1424	244	17	1180
7	1835	1278	70	557
Totaal	13895	2648	19	11247

1) Ministerie van Landbouw en Visserij: "Landbouwverkenningen", 1977.

In tabel 4.2 is de verwachte ontwikkeling per deelgebied weergegeven. Aangenomen is dat in de gebieden waar in 1976 het grondgebruik van nevenberoepsbedrijven op een relatief hoog niveau lag, een iets sterkere procentuele stijging van het nevenberoepsgrondgebruik zal optreden dan in de andere gebieden.

De geschatte vermindering van de oppervlakte cultuurgrond bij de hoofdberoepsbedrijven bedraagt 19%. Doordat het aantal bedrijven naar verwachting sneller zal afnemen dan het areaal cultuurgrond, komt er enige ruimte voor bedrijfsoppervlaktevergroting. Zo zal de gemiddelde oppervlakte van alle hoofdberoepsbedrijven kunnen stijgen van 11,7 ha in 1976 tot 14,1 ha in 1986. In onderstaand staatje is de verwachte ontwikkeling van de gemiddelde bedrijfsoppervlakte per deelgebied weergegeven.

Deelgebied	Gem.opp.in ha in 1976	Gem.opp.in ha in 1986
1	11,8	14,3
2	11,0	13,2
3	10,6	12,9
4	12,9	16,3
5	15,2	18,2
6	12,8	16,4
7	9,7	7,6
Agglomeratie	11,7	14,1

Alleen in deelgebied 7 wordt een daling van de gemiddelde oppervlakte per bedrijf verwacht. Dit is met name een gevolg van de grote oppervlakte cultuurgrond die in dit gebied aan land- en tuinbouw zal worden onttrokken; anderzijds speelt ook de relatief belangrijke positie van de nevenberoepsbedrijven een rol.

4.3 Bedrijfstypen

De ontwikkeling van de aantallen bedrijven per bedrijfstype wordt op de eerste plaats bepaald door dezelfde factoren als die welke van invloed zijn op het verloop van het totale aantal hoofdberoepsbedrijven: onttrekking van cultuurgrond, bedrijfsopheffing door het niet beschikbaar zijn van een opvolger en beroepsverandering. Daarnaast kunnen veranderingen in de bedrijfstypenstructuur optreden doordat bedrijven van het ene naar het andere bedrijfstype overgaan; in dit verband moet vooral worden gedacht aan ontmenging en specialisatie.

Van het effect van de eerstgenoemde categorie factoren (onttrekking van cultuurgrond, opvolgingssituatie en beroepsverandering) kan een beeld worden verkregen door per bedrijfstype dezelfde berekening uit te voeren als in paragraaf 4.1 voor het totale aantal hoofdberoepsbedrijven.

Tabel 4.3 Vermindering van het aantal hoofdberoepsbedrijven per bedrijfstype (t.g.v. onttrekking van cultuurground, geen opvolger, beroepsverandering)

Bedrijfstype	Aantal bedrijven in 1976	Vermindering	
		aantal	%
1. Gespec. rundveebedrijven	359	136	38
2. Rundveeveebedr. met veredeling	140	46	33
3. Gemengde rundveebedrijven	179	70	39
4. Gespec. veredelingsbedrijven	158	38	24
5. Overwegend veredelingsbedrijven	183	41	22
6. Glastuinbouwbedrijven	27	4	15
7. Overige tuinbouwbedrijven	74	23	31
8. Overige bedrijven	66	33	50
Totaal	1186	391	33

De sterke daling bij de gemengde rundveebedrijven en vooral bij de "overige" bedrijven, zoals tabel 4.3 die te zien geeft, zal in de komende jaren - zo mag worden verwacht - nog versterkt worden door ontmenging en specialisatie. In verband hiermee kan worden aangenomen dat de betekenis van deze twee bedrijfstypen over tien jaar zeer gering zal zijn.

Hoe de ontwikkeling bij de andere bedrijfstypen zal verlopen, is moeilijk exact te voorspellen. Waarschijnlijk mag enige stijging van het relatieve aandeel van de rundvee- en de veredelingsbedrijven worden verwacht. Verder zal het percentage tuinbouwbedrijven vermoedelijk gelijk blijven of licht toenemen.

4.4 Produktieomvang per bedrijfstak

a. Akkerbouw

In 1976 was het akkerbouwareaal op de hoofdberoepsbedrijven 3672 ha. Wij verwachten dat de bouwland-graslandverhouding in de komende tien jaar nauwelijks zal veranderen. Dit houdt in dat de oppervlakte bouwland bij de hoofdberoepsbedrijven in 1986 circa 3000 ha zal bedragen. Voor de komende tien jaar betekent dit een vermindering van 18%.

In de akkerbouwsector zal waarschijnlijk nog enige intensivering kunnen optreden. In onze berekeningen nemen wij aan dat het aantal sbe voor de akkerbouw per ha bouwland tot 1986 zal toenemen met 5%. Hiervan uitgaande zal de akkerbouw in 1986 een produktieomvang van circa 13500 sbe hebben (tegen 15800 sbe in 1976).

In tabel 4.4 is de verwachte ontwikkeling per deelgebied weergegeven. Voor de berekening per deelgebied wordt verwezen naar bijlage 38.

Tabel 4.4 De verwachte ontwikkeling van de produktieomvang van de akkerbouw (hoofdberoepsbedrijven)

Deel- gebied	Aantal sbe akkerbouw		Index (1976 = 100)
	1976	1986	
1	1000	1000	100
2	2500	2300	92
3	1300	1200	92
4	3600	3500	97
5	2700	2500	93
6	2800	2400	86
7	1900	600	32
Totaal	15800	13500	85

b. Rundveehouderij

In de periode 1970 - 1975 steeg het aantal melkkoeien in de agglomeratie Eindhoven met 25%. Voor de komende tien jaar is een verdere uitbreiding van de melkveestapel te verwachten zij het in een minder snel tempo.

Geschat wordt dat de oppervlakte grasland, die 9790 ha in 1976 bedroeg, in 1986 zal zijn gedaald tot ongeveer 7900 ha. Deze daling hangt samen met de onttrekking van grond ten behoeve van niet-agrarische doeleinden. Vervolgens wordt aangenomen dat in 1986 de oppervlakte snijmais 70% zal uitmaken van het bouwland-areaal (1976: 63%); dit betekent 2100 ha snijmais.

Een en ander houdt in dat de oppervlakte grasland + voeder-
gewassen op de hoofdberoepsbedrijven voor 1986 op circa 10000 ha wordt geraamd. In "Doel 1980" 1) wordt gesteld dat een veebezetting van 3 grootveeëenheden per ha grasland en voeder-
gewassen aantrekkelijk is. Uitgaande van deze norm zou er op de hoofd-
beroepsbedrijven in 1986 dus plaats zijn voor circa 30000 grootvee-
eenheden (in 1976 was dit 29580 g.v.e.). Als wij aannemen dat de
verhouding melkvee : jongvee nog enigszins zal veranderen ten gun-
ste van het melkvee en dat het mestvee gedeeltelijk zal verdwij-
nen, lijkt een toename van de melkveestapel tot 1986 met ongeveer
1500 dieren zeer wel denkbaar. Dit betekent een stijging van 8%.

Gegeven bovenstaande uitgangspunten zal op de hoofdberoeps-
bedrijven het aantal sbe voor de rundveehouderij in zijn geheel
kunnen toenemen tot ongeveer 76700 sbe in 1986 (in 1976 was dit
75200 sbe); dit komt neer op een uitbreiding met 2%.

De hiernavolgende tabel brengt de geraamde ontwikkeling per
deelgebied in beeld (zie ook bijlage 38).

1) "Doel 1980" : structuurnota van de Brabantse land- en tuinbouw.

Tabel 4.5 De verwachte ontwikkeling van de produktieomvang van de rundveehouderij (hoofdberoepsbedrijven)

Deel- gebied	Aantal sbe rundveehouderij		Index (1976 = 100)
	1976	1986	
1	8100	9400	116
2	19200	21500	112
3	11300	11700	104
4	11100	12700	114
5	11000	11900	108
6	6100	6300	103
7	8400	3200	38
Totaal	75200	76700	102

c. Intensieve veehouderij

Tussen 1970 en 1975 is het aantal dieren in de veredelingssector toegenomen. In de twee belangrijkste takken - de varkensfokkerij en de varkensmesterij - steeg het aantal dieren met respectievelijk 11 en 25%.

Wat de toekomstige ontwikkeling betreft, moet op de eerste plaats rekening worden gehouden met het effect van de onttrekking van cultuurgrond waardoor sommige bedrijven in hun geheel zullen verdwijnen. Een globale raming wijst uit dat hierdoor de produktieomvang van de veredeling met ruim 10% zou kunnen verminderen.

Hoe de intensieve veehouderij op de resterende bedrijven zich tot 1986 zal ontwikkelen, is moeilijk aan te geven. De groeimogelijkheden in de veredelingssector zijn immers vooral afhankelijk van de internationale marktsituatie. Deze wisselt sterk. De factoren die hierop van invloed zijn (graanprijzen, eventuele importbelemmeringen e.d.) zijn over een periode van tien jaren bezwaarlijk te voorzien. Daarnaast kunnen eventuele maatregelen uit het oogpunt van milieubeheer een belangrijke rol gaan spelen.

Tabel 4.6 De verwachte ontwikkeling van de produktieomvang van de intensieve veehouderij (hoofdberoepsbedrijven)

Deel- gebied	Aantal sbe intensieve veehouderij		Index (1976 = 100)
	1976	1986	
1	7100	8700	123
2	15000	18500	123
3	6400	7300	114
4	6700	8100	121
5	4900	5700	116
6	4200	4800	114
7	7300	4500	62
Totaal	51600	57600	112

Vrij algemeen wordt verwacht dat de veredeling zich in de komende jaren veel minder snel zal uitbreiden dan in het jongste verleden het geval was. Mede in verband hiermee gaan wij er in onze berekeningen van uit dat de produktieomvang van de intensieve veehouderij op de overblijvende bedrijven zal toenemen met een kwart.

Gegeven deze uitgangspunten is in tabel 4.6 de toekomstige ontwikkeling per deelgebied aangegeven (zie ook bijlage 38).

d. Tuinbouw

Ook ten aanzien van de tuinbouw is het niet eenvoudig de ontwikkeling in de komende tien jaar te voorzien. Vermoedelijk zal het areaal opengrondstuinbouw enigszins afnemen en wel als gevolg van de onttrekking van cultuurgrond ten behoeve van niet-agrarische doeleinden. Vooral de oppervlakte hard fruit zal - met name door de slechte rentabiliteit - verminderen, terwijl de oppervlakte boomkwekerijgewassen wellicht nog enige uitbreiding zal ondergaan. De totale produktieomvang van de opengrondstuinbouw zal waarschijnlijk iets dalen. Met betrekking tot de glastuinbouw nemen wij aan dat de oppervlakte nog enigszins zal toenemen.

Het totale aantal sbe voor de tuinbouw zal al met al, zo verwachten wij, per saldo weinig veranderen. Wij gaan ervan uit dat in deelgebied 2, waar relatief veel glastuinbouw is, de produktieomvang zal worden vergroot. Voor deelgebied 7 daarentegen wordt in verband met de behoefte aan grond voor woningbouw e.d. een afname voorzien.

Tabel 4.7 De verwachte ontwikkeling van de produktieomvang van de tuinbouw (hoofdberoepsbedrijven)

Deel- gebied	Aantal sbe tuinbouw		Index (1976 = 100)
	1976	1986	
1	200	200	100
2	5800	6300	109
3	2500	2500	100
4	3000	3000	100
5	1600	1600	100
6	2400	2400	100
7	4300	3800	88
Totaal	19800	19800	100

4.5 De totale produktieomvang van de land- en tuinbouw

Het voorgaande is samengevat in tabel 4.8. Het totale aantal sbe van de hoofdberoepsbedrijven zal tot 1986 naar verwachting toenemen met 3%. Als gevolg van de sterke daling van de oppervlak-

te cultuurgrond zal de produktieomvang in deelgebied 7 drastisch verminderen. Voor alle overige deelgebieden wordt een stijging voorzien; het sterkst is de uitbreiding in de gebieden 1, 2 en 4.

Tabel 4.8 De verwachte ontwikkeling van de totale produktieomvang (hoofdberoepsbedrijven)

Deel- gebied	Totaal aantal sbe		Index (1976 = 100)
	1976	1986	
1	16400	19300	118
2	42500	48600	114
3	21500	22700	106
4	24400	27300	112
5	20200	21700	107
6	15500	15900	103
7	21900	12100	55
Totaal	162400	167600	103

Voor het gebied van onderzoek in zijn geheel blijkt er nauwelijks verandering te komen in de relatieve betekenis van de verschillende bedrijfstakken.

Tabel 4.9 De procentuele verdeling van de totale produktieomvang (hoofdberoepsbedrijven) over de produktierichtingen

Deel- gebied	Akkerbouw		Rundvee		Veredeling		Tuinbouw	
	1976	1986	1976	1986	1976	1986	1976	1986
1	6	5	49	49	44	45	1	1
2	6	5	45	44	35	38	14	13
3	6	5	52	52	30	32	12	11
4	15	13	46	47	27	29	12	11
5	13	12	54	55	25	26	8	7
6	18	15	39	40	27	30	16	15
7	9	5	38	26	33	38	20	31
Totaal	10	8	46	46	32	34	12	12

Een afwijkende ontwikkeling geeft deelgebied 7 te zien. Hier zal - als gevolg van de omvangrijke onttrekking van cultuurgrond - naar verwachting het procentuele aandeel van de intensieve veehouderij en van de tuinbouw vrij sterk toenemen.

4.6 Produktieomvang per bedrijf en per man

In paragraaf 4.1 werd het aantal hoofdberoepsbedrijven in 1986 voor de agglomeratie Eindhoven geraamd op 795. Gerelateerd

aan de schatting van de totale produktieomvang betekent dit dat de gemiddelde omvang per hoofberoepsbedrijf 211 sbe in 1986 zal bedragen (tegen 137 sbe in 1976). In de periode 1976 - 1986 zal de gemiddelde bedrijfsomvang - bij de in het vorenstaande gehanteerde uitgangspunten - stijgen met 54%.

De verwachting is dat in 1986, evenals in 1976, de gemiddelde bedrijfsomvang het hoogst zal zijn in de deelgebieden 1 en 5. Gebied 7 blijft duidelijk achter.

Tabel 4.10 De gemiddelde bedrijfsomvang (hoofdberoepsbedrijven)

Deel- gebied	Gemiddeld aantal sbe per bedrijf		Index (1976 = 100)
	1976	1986	
1	152	230	151
2	142	216	152
3	127	197	155
4	136	208	153
5	155	228	147
6	140	221	158
7	116	166	143
Totaal	137	211	154

Aangenomen mag worden dat het gemiddelde aantal vaste mannelijke arbeidskrachten per bedrijf in de komende jaren nauwelijks zal veranderen. Bij de berekening van het aantal sbe per man is in verband hiermee ervan uitgegaan dat de gemiddelde arbeidsbezetting op de bedrijven in 1986 gelijk zal zijn aan die in 1976.

Tabel 4.11 Het gemiddelde aantal sbe per vaste mannelijke arbeidskracht (hoofdberoepsbedrijven)

Deel- gebied	Gemiddeld aantal sbe per vaste mannelijke arbeidskracht		Index (1976 = 100)
	1976	1986	
1	135	205	152
2	117	179	153
3	110	170	155
4	114	175	154
5	139	204	147
6	121	192	159
7	97	138	142
Totaal	117	180	154

5. SAMENVATTING

In het kader van de voorbereiding van een ruimtelijk structuurplan voor de agglomeratie Eindhoven werd door het Landbouw-Economisch Instituut een oriënterende studie verricht naar de land- en tuinbouw. Hierin is aandacht geschonken aan:

- de ontwikkelingen in de land- en tuinbouw in het recente verleden;
- de huidige situatie in de agrarische bedrijfstak;
- te verwachten ontwikkelingen in de komende jaren.

Het onderzoek werd uitgevoerd ten behoeve van een werkgroep die tot taak had de land- en tuinbouw in de agglomeratie te bestuderen. Deze werkgroep heeft met name drie onderwerpen in oogenschouw genomen: de structuur van de land- en tuinbouw, de externe produktieomstandigheden en de ruimtelijke voorwaarden. Het doel van de oriënterende studie van het Landbouw-Economisch Instituut is nu informatie te verschaffen over de agrarische structuur en de ontwikkelingen die zich daarin voordoen.

5.1 Ontwikkelingen in de periode 1965 - 1975

In de periode 1965 - 1975 is het aantal hoofdberoepsbedrijven in de agglomeratie Eindhoven gedaald met 32% (Noord-Brabant: 26%). Het aantal "bedrijven" van personen met een niet-agrarisch hoofdberoep nam tussen 1965 en 1970 sterk af (grotendeels ten gevolge van een veranderd telcriterium), doch daarna trad een stijging met 10% op.

In 1972 was op 28% van de hoofdberoepsbedrijven met een bedrijfshoofd van vijftig jaar of ouder een opvolger aanwezig (Noord-Brabant: 35%).

De totale oppervlakte cultuurgrond in het gebied van onderzoek nam tussen 1965 en 1975 af met 22%. In feite is de vermindering evenwel iets geringer, hetgeen verband houdt met het sinds 1970 veranderde telcriterium.

In de afgelopen jaren is de gemiddelde bedrijfsoppervlakte iets vergroot. Terwijl de landbouwbedrijven in 1965 gemiddeld over 10,9 ha beschikten, was dit 12,2 ha in 1975.

Op verschillende bedrijven is in het recente verleden de bedrijfsomvang - uitgedrukt in standaardbedrijfseenheden - vergroot. Daarnaast werd een aantal, overwegend kleinere, bedrijven opgeheven. Dit heeft er toe geleid dat het procentuele aandeel van de - qua produktieomvang - grotere bedrijven niet onbelangrijk is gestegen. Dooreengenoemen hebben de agrarische bedrijven in de agglomeratie evenwel een geringere omvang dan de bedrijven in de

gehele provincie.

De oppervlakte bouwland is tussen 1965 en 1975 gehalveerd; na 1970 is de snijmais in een snel tempo het belangrijkste akkerbouwgewas geworden. De oppervlakte tuinland is na 1970 iets toegenomen, met name ten gevolge van de uitbreiding van het opengrondsgroenteareaal en van de oppervlakte boomkwekerijgewassen.

Evenals elders op de zandgronden is de gestegen produktieomvang vooral tot uiting gekomen in de dierlijke produktie. Zo nam het aantal melkkoeien tussen 1965 en 1975 toe met 38%, terwijl de omvang van de intensieve veehouderij nog beduidend sterker groeide. Toch is het zo dat over vrijwel de gehele linie de uitbreiding van de veestapel in de agglomeratie achterblijft bij die in de provincie.

5.2 De land- en tuinbouw in 1976

a. De hoofdberoepsbedrijven

In 1976 waren er in de agglomeratie 1186 bedrijven van hoofdberoepers. Te zamen hadden zij 13895 ha cultuurgrond in gebruik. Op ruim de helft van de bedrijven speelt de rundveehouderij een belangrijke rol. Met betrekking tot de veredeling is dat op 29% van de bedrijven het geval. Tot de categorie tuinbouwbedrijven behoort 8%.

De gemiddelde bedrijfsomvang bedraagt 137 sbe in 1976. De tuinbouwbedrijven, de veredelingsbedrijven en de rundveebedrijven met veredeling zijn gemiddeld genomen het grootst. Ruim de helft van de bedrijven heeft een te geringe omvang om - bij een gemiddelde bedrijfsvoering - aan één volwaardige arbeidskracht produktieve werkgelegenheid te kunnen bieden (115 à 120 sbe). In de gehele provincie Noord-Brabant is dit bij 40 à 45% van de bedrijven het geval.

Bezien naar deelgebieden is het gemiddelde aantal sbe per bedrijf het hoogst in de gebieden 1 en 5. Opvallend laag is de gemiddelde omvang van de bedrijven in gebied 7.

Deel- gebied	Gemiddelde omvang per hoofdberoepsbedrijf (1976)
1	152 sbe
2	142 "
3	127 "
4	136 "
5	155 "
6	140 "
7	116 "
Totaal	137 sbe

De rundveehouderij en de veredeling zijn duidelijk de belangrijkste sectoren binnen de agrarische bedrijfstak in de agglomeratie. In 1976 komt respectievelijk 46% en 32% van het totale aantal sbe voor hun rekening. De relatieve betekenis van de akkerbouw en de tuinbouw is vrij gering.

Deel- gebied	Percentage sbe (1976) voor:			
	Akkerbouw	Rundvee	Intensieve veehouderij	Tuinbouw
1	6	49	44	1
2	6	45	35	14
3	6	52	30	12
4	15	46	27	12
5	13	54	25	8
6	18	39	27	16
7	9	38	33	20
Totaal	10	46	32	12

In de gebieden 4, 5 en 6 is de akkerbouw naar verhouding van meer belang dan elders in de agglomeratie. Hetzelfde kan gezegd worden van de tuinbouw in deelgebied 7. Zeer hoog is het aandeel van de dierlijke produktie in gebied 1.

b. De nevenberoepsbedrijven

In de agglomeratie Eindhoven waren 354 nevenberoepsbedrijven in 1976, die te zamen over 1827 ha cultuurgrond beschikten. Het betreft hier uitsluitend bedrijven met 10 of meer sbe; bedrijven met een omvang beneden deze grens worden namelijk niet geteld.

De nevenberoepsbedrijven nemen 12% van de totale oppervlakte cultuurgrond en 9% van de totale produktieomvang voor hun rekening in 1976. Voor de gehele provincie Noord-Brabant zijn deze percentages respectievelijk 8 en 7. De nevenberoepslandbouw speelt in de agglomeratie een niet onbelangrijke rol.

Procentueel aandeel van de nevenberoepsbedrijven (1976) in:			
Deel- gebied	Totaalaantal bedrijven	Totale oppervlakte cultuurgrond	Totaalaantal sbe
1	14	7	3
2	24	12	7
3	16	7	4
4	21	13	12
5	24	11	7
6	20	11	16
7	33	16	16
Totaal	23	12	9

Het geringst is de betekenis van de nevenberoepsbedrijven in de gebieden 1 en 3. In alle overige deelgebieden nemen zij meer dan tien procent van de totale oppervlakte cultuurgrond in beslag. Vooral in de gebieden 6 en 7 is het aandeel van de nevenberoepsbedrijven in de totale produktieomvang vrij groot.

5.3 Te verwachten ontwikkelingen in de naaste toekomst

a. Het aantal hoofdberoepsbedrijven

De toekomstige ontwikkeling van het aantal hoofdberoepsbedrijven is vooral afhankelijk van de volgende drie factoren: de onttrekking van agrarische cultuurgrond ten behoeve van woningbouw, wegeaanleg e.d., de huidige opvolgingssituatie en de te verwachten beroepsverandering.

In het onderstaande staatje is het geschatte verloop van het aantal hoofdberoepsbedrijven tot 1986 weergegeven.

Deel- gebied	Aantal hoofdberoepsbedrijven		Index (1976 = 100)
	1976	1986	
1	108	84	78
2	300	225	75
3	169	115	68
4	179	131	73
5	130	95	73
6	111	72	65
7	189	73	39
Totaal	1186	795	67

Naar verwachting zal het aantal hoofdberoepsbedrijven in de periode 1976 - 1986 dalen met 33%. Dit is ongeveer dezelfde afname als die welke optrad tussen 1965 en 1975 (32%). De sterke vermindering in deelgebied 7 houdt met name verband met de omvangrijke onttrekking van cultuurgrond die in dit gebied te verwachten is.

b. De oppervlakte cultuurgrond (hoofdberoepsbedrijven)

Volgens een opgave van de agglomeratie zal tussen 1976 en 1986 aan de land- en tuinbouw 2490 ha moeten worden onttrokken ten behoeve van woningbouw, wegeaanleg e.d. Dit betekent dat er in 1986 nog een oppervlakte van 13232 ha beschikbaar zal zijn voor agrarische doeleinden.

Wij nemen aan dat in 1986 van de totale oppervlakte cultuurgrond 15% in handen zal zijn van de nevenberoepers. De hoofdberoepsbedrijven zullen dan over 11247 ha kunnen beschikken, het-

geen een vermindering van 19% ten opzichte van 1976 inhoudt. Zeer sterk is de inkrimping van de oppervlakte cultuurgrond in deelgebied 7.

Deel- gebied	Oppervlakte cultuurgrond bij hoofdberoepsbedrijven		Index (1976 = 100)
	1976	1986	
1	1271	1200	94
2	3293	2965	90
3	1784	1478	83
4	2309	2137	93
5	1979	1730	87
6	1424	1180	83
7	1835	557	30
Totaal	13895	11247	81

Volgens onze raming zal het aantal bedrijven sneller dalen dan de oppervlakte cultuurgrond. Er zal derhalve enige ruimte ontstaan voor bedrijfsoppervlaktevergroting. De gemiddelde oppervlakte van de hoofdberoepsbedrijven zal kunnen stijgen van 11,7 ha in 1976 tot 14,1 ha in 1986.

c. De produktieomvang (hoofdberoepsbedrijven)

Geschat wordt dat de totale produktieomvang van de hoofdberoepsbedrijven tussen 1976 en 1986 zal toenemen met 3%. Het sterkst is de uitbreiding in de gebieden 1, 2 en 4; in deelgebied 7 wordt een drastische vermindering van de produktieomvang voorzien.

Deel- gebied	Produktieomvang (in sbe) op de hoofdberoepsbedrijven		Index (1976 = 100)
	1976	1986	
1	16400	19300	118
2	42500	48600	114
3	21500	22700	106
4	24400	27300	112
5	20200	21700	107
6	15500	15900	103
7	21900	12100	55
Totaal	162400	167600	103

De gemiddelde bedrijfsomvang zal naar schatting van 137 sbe in 1976 naar 211 sbe in 1986 groeien. De verwachting is dat in 1986 - evenals in 1976 - de gemiddelde bedrijfsomvang het hoogst

zal zijn in de deelgebieden 1 en 5, terwijl gebied 7 duidelijk achterblijft. Voorzien wordt verder dat het gemiddelde aantal sbe per vaste mannelijke arbeidskracht zal toenemen van 117 (in 1976) tot 180 (in 1986).

6. ENKELE SLOTOPMERKINGEN

a. In hoofdstuk 2 werd vastgesteld dat in de agglomeratie Eindhoven de melkveehouderij en de intensieve veehouderij - de twee belangrijkste sectoren van de agrarische bedrijfstak - in de achter ons liggende jaren naar verhouding minder sterk zijn uitgebreid dan in geheel Noord-Brabant. Dit heeft er mede toe geleid dat de gemiddelde omvang van de hoofdberoepsbedrijven in 1976 lager is dan in de provincie. Ook het procentuele aandeel van de kleinere bedrijven ligt in de agglomeratie op een wat hoger niveau dan gemiddeld in Noord-Brabant.

Een en ander leidt tot de conclusie dat de situatie in de land- en tuinbouw in de agglomeratie waarschijnlijk ongunstiger is dan gemiddeld in Noord-Brabant het geval is. Hier komt nog bij dat de nevenberoepslandbouw in het gebied van onderzoek naar verhouding van aanzienlijke betekenis is. Deze omstandigheid - overigens normaal in gebieden die onder invloed staan van het verstedelijkingsproces - kan een remmend effect hebben op structurele verbeteringen.

b. De ramingen met betrekking tot de mogelijke ontwikkelingen in de naaste toekomst (hoofdstuk 4) laten zien dat de totale produktieomvang van de hoofdberoepsbedrijven in de komende tien jaar vermoedelijk nauwelijks zal toenemen. De achtergrond hiervan is dat het aantal bedrijven naar verwachting vrij sterk zal dalen en dat de daardoor wegvallende produktiecapaciteit zal worden gecompenseerd door een uitbreiding van de omvang van de overblijvende bedrijven. Derhalve: minder, doch grotere bedrijven.

c. Het valt op dat deelgebied 7 in meerdere opzichten in ongunstige zin afwijkt van de rest van de agglomeratie. In dit verband kan o.a. worden gewezen op: de gemiddelde bedrijfsomvang, het gemiddelde aantal sbe per vaste mannelijke arbeidskracht, de relatieve betekenis van de nevenberoepsbedrijven en de verkelings-situatie.

Bijlage 1. Toelichting op gebruikte termen

Telplichtige geregistreerden

De bij de districtsbureauhouders in de administratie opgenomen personen die in de agrarische sector geheel of gedeeltelijk een bestaan vinden en tevens:

- ten minste 1 ha cultuurgrond in gebruik hebben;
- dan wel een tuinbouwbedrijf uitoefenen ongeacht de grootte (inclusief champignonkwekers);
- dan wel ten minste 1 rund, 1 fokvarken, 3 mestvarkens, 3 schapen of ten minste 51 hoenders of eenden houden.

Vanaf 1969 zijn van deze personen alleen die bedrijven geteld, welke een omvang hebben van 10 of meer standaardbedrijfseenheden.

Standaardbedrijfseenheden

Standaardbedrijfseenheden zijn verhoudingsgetallen voor de toegevoegde waarde in de verschillende produktierichtingen. Deze verhoudingsgetallen zijn gebaseerd op de hoogte van de netto-toegevoegde waarde op basis van factorkosten bij een doelmatige bedrijfsvoering onder normale omstandigheden volgens berekeningen van het LEI in 1968. De netto-toegevoegde waarde is gelijkgesteld aan de waarde van de prestatie van arbeid, kapitaal en grond die per eenheid (ha, dier) benodigd zijn. Dat wil zeggen dat de arbeid is ingerekend tegen de in 1968 geldende arbeidskosten (CAO-loon incl. sociale lasten), dat de rente van het geïnvesteerde vermogen is gesteld op 6% en dat voor de grond de netto-pacht in rekening is gebracht.

Een bedrag van f 20.000,- is vervolgens gelijkgesteld aan 100 eenheden. Voor deze eenheden is de naam sbe gekozen.

Voornaamste gewassen:	sbe per ha		sbe per ha
granen	3,0	aardbeien	25
aardappelen	5,5	asperges	15
suiker- en voederbieten	6,5	bloemkool	21
snijmaïs	4,0	tuinbonen	19
grasland	1,0	overige groenten	17
champignons(per 1000 m2)	200	appels en peren	18
		boomkwekerijgewassen	90
		groenten warm glas	250
		groenten koud glas	180

Veehouderij:	sbe per dier		sbe per dier
kalveren/jongvee	0,7	fokzeugen	1,60
melkkoeien	2,5	mestvarkens/opfokzeugen	0,16
mestvee	0,8	legghennen (100 stuks)	2,00
mestkalveren	0,4	slachtkuikens (1000 stuks)	4,00

Hoofdberoepers en nevenberoepers

Hoofdberoepers: Meer dan de helft van de arbeidstijd wordt besteed aan het eigen bedrijf.

Nevenberoepers: 1. Minder dan de helft van de arbeidstijd wordt aan het eigen bedrijf besteed.

2. Rustende agrariërs, niet-agrariërs en personen zonder beroep die nog enig grondgebruik en/of vee aanhouden.

Grootveeëenheid

Een grootveeëenheid (gve) komt overeen met de jaarlijkse voedernorm (in zetmeelwaarde) van een volwassen melkkoe van 550 kg levend gewicht met een dagproduktie van 15 kg melk en 4% vet. (1 melkkoe = 1 gve, 1 stuks jongvee = 0,4 gve, 1 stuks mestvee = 0,7 gve).

Bijlage 2. Grenswijzigingen per 1 april 1972

Ten nadele van de gemeente	Ten voordele van de gemeente	Aantal hierbij betrokken	
		inwoners	ha grond
Best	Eindhoven	1	58
Geldrop	"	4212	382
Geldrop	Waalre	23	49
Heeze	Geldrop	19	25
Son en Breugel	Eindhoven	1248	693
Veldhoven	"	316	127
Waalre	"	15	215

Resultaat grenswijzigingen

Gemeente	Aantal inwoners		Aantal ha grond	
	+/-	vermeerdering cq. vermindering in %	+/-	vermeerdering cq. vermindering in %
Best	-	-	- 58	- 1,6
Eindhoven	+5791	+ 3,1	+1475	+23,1
Geldrop	-4216	-14,9	- 406	-17,2
Heeze	- 19	- 0,3	- 25	- 0,7
Son en Breugel	-1248	- 9,4	- 693	-21,0
Veldhoven	- 316	- 1,1	- 127	- 2,9
Waalre	+ 8	+ 0,0	- 166	- 7,2

Bijlage 3. Het aantal bedrijven van hoofdberoepers; 1965, 1970, 1975

Gemeente	1965 aantal	1970 1) aantal	1975 1) aantal	index	
				1965=100	
				1965=100	1970=100
Best	176	145	122	69	84
Eindhoven	149	77	92	62	119
Geldrop	62	43	23	37	53
Heeze	117	99	78	67	79
Leende	135	110	97	72	88
Nuenen	196	170	144	73	85
Oirschot	328	263	238	73	90
Son en Breugel	190	179	116	61	65
Valkenswaard	169	148	122	72	82
Veldhoven	221	197	155	70	79
Waalre	71	59	38	54	64
Agglomeratie	1814	1490	1225	68	82
Noord-Brabant	28077	23753	20752	74	87

Het aantal bedrijven van nevenberoepers; 1965, 1970, 1975

Gemeente	1965 aantal	1970 1) aantal	1975 1) aantal	index	
				1965=100	
				1965=100	1970=100
Best	94	32	39	41	122
Eindhoven	107	34	32	30	94
Geldrop	45	15	12	27	80
Heeze	54	14	19	35	136
Leende	71	25	19	27	76
Nuenen	94	26	30	32	115
Oirschot	172	73	68	40	93
Son en Breugel	76	28	23	30	82
Valkenswaard	132	23	34	26	148
Veldhoven	120	34	49	41	144
Waalre	54	15	27	50	180
Agglomeratie	1019	319	352	35	110
Noord-Brabant	12429	4667	5051	41	108

1) Exclusief bedrijven met minder dan 10 sbe

Bron: CBS

Bijlage 4. De nevenberoepsbedrijven in % van het totale aantal getelde bedrijven

Gemeente	1965	1970 1)	1975 1)
Best	35	18	24
Eindhoven	42	31	26
Geldrop	42	26	34
Heeze	32	12	20
Leende	35	19	16
Nuenen	32	13	17
Oirschot	34	22	22
Son en Breugel	29	14	17
Valkenswaard	44	14	22
Veldhoven	35	15	24
Waalre	43	20	42
Agglomeratie	36	18	22
Noord-Brabant	31	17	20

1) Exclusief bedrijven met minder dan 10 sbe

Bron: CBS

Bijlage 5. De opvolgingssituatie op bedrijven met bedrijfshoofden van 50 jaar en ouder en met een agrarisch hoofdberoep; 1968 en 1972

Gemeente	Aantal bedrijven		Percentage bedrijven			
	1968 1)	1972 2)	met opvolger		zonder opvolger 3)	
	1968	1972	1968	1972	1968	1972
Best	68	58	54	40	46	60
Eindhoven	68	34	25	15	75	85
Geldrop	18	17	39	18	61	82
Heeze	39	33	23	15	77	85
Leende	44	31	48	39	52	61
Nuenen	87	84	39	30	61	70
Oirschot	122	91	42	21	58	79
Son en Breugel	67	65	34	31	66	69
Valkenswaard	77	64	38	33	62	67
Veldhoven	67	71	48	32	52	68
Waalre	36	26	33	27	67	73
Agglomeratie	693	574	39	28	61	72
Noord-Brabant	10461	8961	44	35	56	65

1) Exclusief bedrijven met minder dan $\frac{1}{4}$ manjaar

2) Exclusief bedrijven minder dan 10 sbe

3) Inclusief bedrijven waarop de opvolgingssituatie (nog) onduidelijk is

Bron: CBS

Bijlage 6. Gemiddelde bedrijfsoppervlakte in ha (hoofdberoep landbouwer); 1965, 1970, 1975

Gemeente	1965	1970 1)	1975 1)
Best	8,7	9,8	10,3
Eindhoven	12,3	12,7	11,9
Geldrop	12,0	13,5	12,8
Heeze	11,4	12,9	13,1
Leende	10,4	12,4	13,5
Nuenen	10,4	11,2	10,9
Oirschot	9,8	11,2	12,1
Son en Breugel	10,5	9,8	10,0
Valkenswaard	12,8	14,0	15,3
Veldhoven	11,8	12,4	12,0
Waalre	13,3	14,3	17,5
Agglomeratie	10,9	11,8	12,2
Noord-Brabant	11,6	12,8	14,0

1) Exclusief bedrijven met minder dan 10 sbe

Bron: CBS

Bijlage 7. Eigendom-pachtverhouding; 1966 en 1975

Gemeente	% Eigendom-gebruik		% Pacht	
	1966	1975 1)	1966	1975 1)
Best	78	84	22	16
Eindhoven	38	43	62	57
Geldrop	37	48	63	52
Heeze	68	67	32	33
Leende	76	68	24	32
Nuenen	76	83	24	17
Oirschot	77	74	23	26
Son en Breugel	74	80	26	20
Valkenswaard	64	65	36	35
Veldhoven	69	74	31	26
Waalre	50	54	50	46
Agglomeratie	68	70	32	30
Noord-Brabant	63	65	37	35

Bijlage 8. De verkaveling; 1970

Gemeente	Percentage bedrijven 1) met kavels				Gemiddeld aantal kavels per bedrijf	Gemiddelde kavel- grootte (ha)
	1	2 t/m 4	5 t/m 9	10 en meer		
Best	11	25	41	23	6,7	1,32
Eindhoven	23	44	26	7	4,2	2,52
Geldrop	14	26	25	35	7,4	1,53
Heeze	5	21	51	23	6,9	1,62
Leende	9	24	31	36	7,7	1,46
Nuenen	17	25	43	15	5,4	1,80
Oirschot	10	37	37	16	5,6	1,72
Son en Breugel	21	31	35	13	5,0	1,81
Valkenswaard	13	23	31	33	7,2	1,75
Veldhoven	19	36	34	11	5,0	2,13
Waalre	24	21	39	16	6,0	1,91
Agglomeratie	15	30	36	19	5,9	1,74
Noord-Brabant	17	39	33	11	4,8	2,23

1) Exclusief bedrijven met minder dan 10 sbe

Bijlage 9. Bedrijfstypen; 1968 en 1975

Gemeente	Aantal bedrijven		Percentage bedrijven naar type							
			SV		SA		ST		SK	
	1968 1)	1975 2)	1968	1975	1968	1975	1968	1975	1968	1975
Best	186	161	83	86	3	1	11	12	3	1
Eindhoven	131	124	48	60	18	12	18	18	16	10
Geldrop	61	35	79	77	3	9	11	11	7	3
Heeze	125	97	73	77	9	6	8	11	10	6
Leende	146	116	80	81	4	4	8	10	8	5
Nuenen	202	174	90	87	0	3	7	8	3	2
Oirschot	358	306	87	92	2	3	5	7	4	1
Son en Breugel	205	139	89	89	2	3	5	7	4	1
Valkenswaard	190	156	71	72	9	10	7	8	13	10
Veldhoven	241	204	68	67	12	9	8	14	12	10
Waalre	77	65	71	80	7	9	9	8	13	3
Agglomeratie	1922	1577	78	81	6	5	8	10	8	4
Noord-Brabant	29558	25803	71	73	5	5	14	15	10	7

Bijlage 10. Bedrijfsomvang; 1968 en 1975

Gemeente	Aantal bedrijven		Percentage bedrijven met sbe							
			10-50		50-90		90-150		150 en meer	
	1968 1)	1975 2)	1968	1975	1968	1975	1968	1975	1968	1975
Best	186	161	36	38	38	15	20	19	6	28
Eindhoven	131	124	49	38	27	20	19	28	5	14
Geldrop	61	35	38	31	39	43	16	17	7	9
Heeze	125	97	26	29	44	23	26	30	4	18
Leende	146	116	29	24	40	15	25	33	6	28
Nuenen	202	174	26	33	51	25	21	17	2	25
Oirschot	358	306	35	30	37	19	23	23	5	28
Son en Breugel	205	139	33	30	38	22	25	24	4	24
Valkenswaard	190	156	34	35	33	17	26	15	7	33
Veldhoven	241	204	34	32	35	17	28	29	3	22
Waalre	77	65	44	38	22	14	26	22	8	26
Agglomeratie	1922	1577	34	32	38	20	23	23	5	25
Noord-Brabant	29558	25803	31	26	33	18	28	24	8	32

1) Exclusief bedrijven met minder dan 1/2 manjaar

2) Exclusief bedrijven met minder dan 10 sbe

Bron: CBS

Bijlage 11. Oppervlakte cultuurgrond in ha; 1965, 1970 en 1975

Gemeente	1965 ha	1970 1)	1975 1)		
			ha	index	
				1965=100	1970=100
Best	1639	1543	1378	84	89
Eindhoven	1905	1159	1414	74	122
Geldrop	743	643	340	46	53
Heeze	1457	1259	1061	73	84
Leende	1609	1481	1423	88	96
Nuenen	2133	1903	1647	77	87
Oirschot	3435	3165	3088	90	98
Son en Breugel	2044	1791	1211	59	68
Valkenswaard	2351	2156	1972	84	91
Veldhoven	2676	2400	1998	75	83
Waalre	970	825	763	79	92
Agglomeratie	20962	18325	16295	78	89
Noord-Brabant	320958	298841	286464	89	96

Bijlage 12. Percentage cultuurgrond in gebruik als bouwland, grasland, tuinland; 1965, 1970 en 1975

Gemeente	% Bouwland			% Grasland			% Tuinland		
	1965	1970	1975	1965	1970	1975	1965	1970	1975
		1)	1)		1)	1)		1)	1)
Best	36	20	14	59	76	81	5	4	5
Eindhoven	50	48	42	44	46	49	6	6	9
Geldrop	42	27	25	55	70	73	3	3	2
Heeze	49	33	31	48	65	67	3	2	2
Leende	50	37	35	47	59	61	3	4	4
Nuenen	33	15	16	65	83	81	2	2	3
Oirschot	35	17	16	62	80	82	3	3	2
Son en Breugel	31	16	16	67	82	81	2	2	3
Valkenswaard	51	34	36	47	64	62	2	2	2
Veldhoven	55	41	34	44	57	62	1	2	4
Waalre	47	34	32	51	63	67	2	3	1
Agglomeratie	43	29	27	54	69	70	3	2	3
Noord-Brabant	43	31	30	52	63	63	5	6	7

1) Exclusief bedrijven met minder dan 10 sbe

Bron: CBS

Bijlage 13. Percentage van alle cultuurgrond in gebruik bij nevenberoepsbedrijven; 1965, 1970 en 1975

Gemeente	1965	1970 1)	1975 1)
Best	15	14	15
Eindhoven	16	24	30
Geldrop	12	10	17
Heeze	13	5	11
Leende	17	13	12
Nuenen	8	4	8
Oirschot	9	8	10
Son en Breugel	6	6	8
Valkenswaard	12	8	10
Veldhoven	8	6	15
Waalre	12	7	15
Agglomeratie	11	9	13
Noord-Brabant	8	7	9

1) Exclusief bedrijven met minder dan 10 sbe

Bron: CBS

Bijlage 14. Akkerbouw; 1965, 1970 en 1975

Gemeente	Totale oppervlakte akkerbouwgewassen in ha			Percentage bouwland beteeld met					
	1965 1970 1) 1975 1)			granen		knol- en wortelgewassen		snijmaïs	
	1965	1970	1975	1965	1970	1965	1970	1965	1970
Best	585	322	202	82	74	17	20	10	1
Eindhoven	945	563	601	89	87	51	13	31	0
Geldrop	314	184	89	88	85	28	15	11	0
Heeze	721	427	329	88	81	40	18	24	0
Leende	815	596	506	82	71	19	21	28	0
Nuenen	711	295	262	79	60	9	28	23	2
Oirschot	1207	544	509	79	64	3	27	7	1
Son en Breugel	630	294	196	80	72	12	14	12	4
Valkenswaard	1201	766	703	88	88	25	12	12	1
Veldhoven	1465	998	692	90	84	39	13	20	1
Waalre	461	295	247	88	82	35	16	8	0
Agglomeratie	9056	5284	4336	85	77	27	17	18	1
Noord-Brabant	137328	95144	87328	70	61	26	33	32	1

1) Exclusief bedrijven met minder dan 10 sbe

Bron: CBS

Bijlage 15. Tuinbouw; 1965, 1970 1) en 1975 1)

Gemeente	Totale oppervlakte tuinbouw in ha			Waarvan, in %, in gebruik voor														
				teelt onder glas			groenteteelt			boomkwekerij			hard fruit			overige gewassen		
							open grond			open grond			open grond					
	'65	'70	'75	'65	'70	'75	'65	'70	'75	'65	'70	'75	'65	'70	'75	'65	'70	'75
Best	79	54	65	-	-	-	25	17	26	30	46	57	30	30	15	15	7	2
Eindhoven	108	78	127	2	3	2	24	20	47	1	2	10	68	69	38	5	6	3
Geldrop	20	12	2	-	-	-	5	5	45	71	72	35	19	9	5	5	14	15
Heeze	33	22	19	3	9	11	43	70	75	35	19	10	11	0	-	8	2	4
Leende	44	46	45	-	-	-	33	41	36	-	6	15	62	47	40	5	6	9
Nuenen	45	43	46	2	4	4	60	74	70	5	3	17	24	11	7	9	8	2
Oirschot	114	81	39	1	5	13	33	23	10	9	10	22	49	60	53	8	2	2
Son en Breugel	42	39	37	-	-	-	67	76	88	5	8	3	19	14	9	9	2	-
Valkenswaard	38	25	41	-	-	-	23	27	37	12	20	36	58	46	23	7	7	4
Veldhoven	38	35	66	5	6	5	61	68	65	7	14	28	23	4	0	4	8	2
Waalre	13	15	3	8	7	-	27	60	7	1	7	47	54	26	3	10	0	43
Agglomeratie	574	450	490	1	3	3	35	41	47	13	15	23	43	38	23	8	3	4
Noord-Brabant	17063	18826	18634	1	2	3	56	67	68	5	5	8	25	18	14	13	7	7

1) Exclusief bedrijven met minder dan 10 sbe

Bron: CBS

Bijlage 16. Het aantal melkkoeien, mestkalveren, fokzeugen en mestvarkens; 1970, 1975

Gemeente	Melkkoeien				Mestkalveren				Fokzeugen 2)				Mestvarkens			
	1970 1)		1975 1)		1970 1)		1975 1)		1970 1)		1975 1)		1970 1)		1975 1)	
	aan- tal	aan- tal	index (1970=100)	index (1970=100)	aan- tal	aan- tal	index (1970=100)	index (1970=100)	aan- tal	aan- tal	index (1970=100)	index (1970=100)	aan- tal	aan- tal	index (1970=100)	index (1970=100)
Best	1429	1761	123	123	212	295	139	139	1909	2186	115	115	6363	9392	148	148
Eindhoven	486	900	185	185	93	691	743	743	438	436	100	100	1542	1339	87	87
Geldrop	540	373	69	69	-	-	-	-	173	38	22	22	361	89	25	25
Heeze	1076	1186	110	110	-	271	-	-	698	564	81	81	3899	5068	130	130
Leende	1139	1650	145	145	30	-	-	-	1383	1411	102	102	4688	5967	127	127
Nuenen	2293	2459	107	107	323	1092	338	338	1535	1845	120	120	4180	6188	148	148
Oirschot	3340	5484	164	164	1302	1118	86	86	2731	3276	120	120	15401	21673	141	141
Son en Breugel	1894	1581	83	83	1801	1100	61	61	1674	1987	119	119	9576	12935	135	135
Valkenswaard	1945	2621	150	150	153	412	269	269	1292	1406	109	109	7341	8105	110	110
Veldhoven	2115	2247	106	106	201	433	215	215	1884	2042	108	108	8231	6516	79	79
Waalre	662	892	135	135	91	39	43	43	636	783	123	123	2072	2246	108	108
Agglomeratie	16919	21154	125	125	4206	5451	130	130	14353	15974	111	111	63654	79518	125	125
Noord-Brabant	270196	341047	126	126	90207	110252	122	122	219647	286547	130	130	946531	1435943	152	152

1) Exclusief bedrijven met minder dan 10 sbe

2) Exclusief opfokzeugjes

Bron: CBS

Bijlage 17. Het aantal leghennen en mestkuikens; 1970, 1975

Gemeente	Leghennen (x 1000)			Slachtkuikens (x 1000)		
	1970 1)	1975 1)		1970 1)	1975 1)	
	aan- tal	aan- tal	index (1970=100)	aan- tal	aan- tal	index (1970=100)
Best	71	72	101	24	22	92
Eindhoven	7	34	486	-	10	-
Geldrop	54	33	61	-	-	-
Heeze	25	25	100	25	3	12
Leende	21	23	110	112	163	146
Nuenen	17	7	41	55	91	165
Oirschot	90	132	147	76	55	72
Son en Breugel	56	26	46	184	140	76
Valkenswaard	30	33	110	48	80	167
Veldhoven	47	52	111	118	85	72
Waalre	9	8	89	-	-	-
Agglomeratie	429	444	104	642	648	101
Noord-Brabant	4173	5044	121	8824	12849	146

1) Exclusief bedrijven met minder dan 10 sbe

Bron: CBS

Bijlage 18. Gemiddeld aantal dieren per bedrijf naar diersoort; 1964 (melkkoeien), 1970 en 1975

Gemeente	Gemiddeld aantal per bedrijf											
	melkkoeien			mestkalveren		fokzeugen 2)		mestvarkens		legghennen (x 100)		slachtkuikens (x 100)
	1964	1970	1975	1970	1975	1970	1975	1970	1975	1970	1975	
	1)	1)	1)	1)	1)	1)	1)	1)	1)	1)	1)	1)
Best	9	12	17	35	74	27	38	122	157	17	48	118
Eindhoven	8	11	17	23	115	34	36	86	96	3	19	2
Geldrop	8	15	17	-	-	12	10	45	18	23	67	-
Heeze	9	14	20	-	136	17	24	74	130	6	28	26
Leende	9	14	28	3	-	27	43	112	142	5	21	160
Nuenen	9	15	22	54	99	20	39	100	213	4	12	137
Oirschot	8	13	29	59	80	24	44	112	208	16	55	126
Son en Breugel	9	14	21	129	138	26	55	162	259	12	29	123
Valkenswaard	8	16	35	51	103	31	45	147	153	7	18	121
Veldhoven	9	13	21	25	87	27	45	127	128	8	29	148
Waalre	9	17	25	46	39	28	46	173	150	4	11	-
Agglomeratie	8	14	24	64	99	25	42	118	172	10	32	126
Noord-Brabant	9	15	25	95	147	26	46	111	185	8	29	112
												196

1) Exclusief bedrijven met minder dan 10 sbe

2) Exclusief opfokzeugjes

Bron: CBS

Bijlage 19. Vaste mannelijke arbeidskrachten 1); 1970 en 1975

Gemeente	1970 2) aantal	1975 2)	
		aantal	index (1970=100)
Best	194	198	102
Eindhoven	119	172	145
Geldrop	65	39	60
Heeze	114	100	88
Leende	166	145	87
Nuenen	226	200	88
Oirschot	371	339	91
Son en Breugel	218	143	66
Valkenswaard	178	169	95
Veldhoven	253	239	94
Waalre	80	73	91
Agglomeratie	1984	1817	92
Noord-Brabant	33892	29823	88

Bijlage 20. De samenstelling van de vaste mannelijke arbeidsbezetting 1); 1970 en 1975

Gemeente	% Bedrijfs- hoofden		% Meewerkende zoons + andere meewer- kende gezinsleden		% Vreemde ar- beidskrachten	
	1970 2)	1975 2)	1970 2)	1975 2)	1970 2)	1975 2)
Best	81	75	13	14	6	11
Eindhoven	66	55	16	7	18	38
Geldrop	83	79	15	8	2	13
Heeze	93	92	5	6	2	2
Leende	81	81	14	7	5	12
Nuenen	78	83	18	14	4	3
Oirschot	83	86	12	8	5	6
Son en Breugel	85	90	11	6	4	4
Valkenswaard	83	82	16	16	1	2
Veldhoven	80	77	13	10	7	13
Waalre	79	82	17	11	4	7
Agglomeratie	81	80	14	10	5	10
Noord-Brabant	77	80	15	10	8	10

1) Regelmatig werkende mannelijke personen (15 uur per week en meer)

2) Exclusief bedrijven met minder dan 10 sbe

Bron: CBS

Bijlage 21. Gemiddeld aantal vaste mannelijke arbeidskrachten op hoofdberoeps-
bedrijven 1) 2); 1970 en 1975

Gemeente	1970 3)	1975 3)	
	gem. aantal	gem. aantal	index (1970=100)
Best	1,26	1,41	112
Eindhoven	1,52	1,85	122
Geldrop	1,26	1,35	107
Heeze	1,08	1,10	102
Leende	1,29	1,29	100
Nuenen	1,29	1,24	96
Oirschot	1,24	1,21	98
Son en Breugel	1,18	1,12	95
Valkenswaard	1,21	1,25	103
Veldhoven	1,26	1,36	108
Waalre	1,29	1,34	104
Agglomeratie	1,25	1,30	104
Noord-Brabant	1,32	1,29	98

- 1) Regelmatig werkende personen, 15 uur per week en meer
- 2) Zie voor toelichting berekening paragraaf 2.6 sub b
- 3) Exclusief bedrijven met minder dan 10 sbe

Bron: CBS

Bijlage 22. Aantal bedrijven en oppervlakte cultuurgrond; 1976 1)

Gemeente	Aantal bedrijven		Cultuurgrond (ha)	
	hoofd- beroepers	neven- beroepers	hoofd- beroepers	neven- beroepers
Best	121	37	1149	222
Eindhoven	81	34	877	195
Geldrop	24	12	295	66
Heeze	75	21	925	136
Leende	95	22	1251	183
Nuenen	143	26	1505	116
Oirschot	227	72	2732	320
Son en Breugel	120	21	1114	57
Valkenswaard	112	39	1649	238
Veldhoven	148	47	1751	207
Waalre	40	23	647	87
Agglomeratie	1186	354	13895	1827

1) Afgeleid uit CBS-meitelling

Bijlage 23. De hoofdberoepsbedrijven naar bedrijfstype; 1976 1)

Gemeente	Aantal bedr.	Percentage bedrijven naar type							
		gespecia- liseerde rundveeh. bedrijven	rundveeh. bedrijven met ver- edeling	gemengde rundveeh. bedrijven	gespecia- liseerde vered. bedrijven	overwegend ver- edelings- bedrijven	glastuin- bouwbe- drijven	overige tuinbouw- bedrijven	overige bedrijven
Best	121	22	19	6	15	24	-	12	2
Eindhoven	81	27	4	20	7	10	5	10	17
Geldrop	24	63	4	21	4	4	-	4	-
Heeze	75	22	16	24	7	12	4	7	8
Leende	95	24	15	16	16	15	1	9	4
Nuenen	143	43	12	8	6	21	4	4	2
Oirschot	227	35	10	14	20	15	3	2	1
Son en Breugel	120	33	9	8	18	20	1	7	4
Valkenswaard	112	26	9	20	13	13	1	9	9
Veldhoven	148	25	12	20	12	11	3	6	11
Waalre	40	18	20	35	15	7	-	-	5
Agglomeratie	1186	30	12	15	13	16	2	6	6

1) Afgeleid uit CBS-meitelling

Bijlage 24. De hoofdberoepsbedrijven naar oppervlakte cultuurgrond; 1976 1)

Gemeente	Aantal bedrij- ven	Percentage bedrijven met						Gemiddelde oppervlakte in ha
		tot 5 ha	5-10 ha	10-15 ha	15-20 ha	20-30 ha	30 ha e.m.	
Best	118	21	34	29	6	8	2	9,7
Eindhoven	78	15	35	28	10	9	3	11,2
Geldrop	23	4	31	35	17	13	-	12,8
Heeze	71	17	27	27	17	5	7	13,0
Leende	91	19	20	30	12	13	6	13,8
Nuenen	141	15	35	28	15	6	1	10,7
Oirschot	221	22	18	30	15	10	5	12,4
Son en Breugel	115	18	37	31	7	7	-	9,7
Valkenswaard	110	12	19	25	22	14	8	15,0
Veldhoven	146	18	21	27	21	12	1	12,0
Waalre	39	11	15	23	23	15	13	16,6
Agglomeratie	1153	17	26	28	15	10	4	12,1

1) Afgeleid uit CBS-meitelling

Bijlage 25. De verkaveling (hoofdberoepsbedrijven); 1976 1)

	Aantal bedrijven	Percentage bedrijven met kavels				Gemidd. aantal kavels/ bedrijf	Gemidd. kavel- grootte in ha
		1	2 t/m 4	5 t/m 9	10 en meer		
Gemeente							
Best	118	10	29	39	22	6,4	1,5
Eindhoven	78	19	32	33	16	5,3	2,1
Geldrop	23	4	26	39	31	7,2	1,8
Heeze	71	10	23	39	28	6,6	2,0
Leende	91	8	26	45	21	6,5	2,1
Nuenen	141	18	30	43	9	4,9	2,2
Oirschot	221	13	35	32	20	6,0	2,1
Son en Breugel	115	23	34	35	8	4,4	2,2
Valkenswaard	110	15	28	32	25	6,8	2,2
Veldhoven	146	17	43	32	8	4,4	2,7
Waalre	39	10	21	48	21	6,6	2,5
Alle bedrijven in de agglomeratie	1153	14	32	37	17	5,7	2,1

Bedrijfs grootte							
tot 5 ha	201	50	40	10	-	2,2	1,0
5 - 10 ha	300	11	37	44	8	4,9	1,6
10 - 15 ha	327	6	28	43	23	6,8	1,8
15 - 20 ha	170	6	27	42	25	7,1	2,4
20 - 30 ha	113	5	25	40	30	7,6	3,1
30 ha en meer	42	2	19	29	50	8,8	4,3

Bedrijfs omvang							
tot 50 sbe	194	24	35	34	7	4,3	1,5
50 - 110 sbe	362	12	35	37	16	5,5	1,8
110 - 150 sbe	190	12	29	37	22	6,3	2,0
150 - 190 sbe	147	20	23	40	17	5,8	2,3
190 - 250 sbe	134	11	30	36	23	6,4	2,5
250 sbe en meer	126	9	32	35	24	6,5	3,0

Bedrijfs type							
Gespec. rundveebedr.	359	11	36	35	18	5,9	2,6
Rundveebedr. m. vered.	140	5	30	49	16	6,4	2,2
Gemengde rundveebedr.	179	3	26	39	32	7,5	2,0
Gespec. vered. bedr.	128	47	35	15	3	2,7	1,4
Overw. vered. bedr.	182	7	27	48	18	6,3	1,7
Glastuinbouwbedr.	25	72	28	-	-	1,4	0,9
Ov. tuinbouwbedr.	74	23	45	27	5	4,1	1,4
Overige bedrijven	66	12	23	45	20	6,0	2,3

1) Afgeleid uit CBS-meitelling

Bijlage 26. De hoofdberoepsbedrijven naar aantal sbe; 1976 1)

Gemeente	Aantal be- drijven	Percentage bedrijven naar aantal sbe						Gemiddeld aant. sbe per bedr.
		tot 50	50- 110	110- 150	150- 190	190- 250	250 en meer	
Best	121	17	29	13	13	14	14	151
Eindhoven	81	26	37	19	7	1	10	111
Geldrop	24	17	67	4	4	4	4	136
Heeze	75	17	34	22	9	13	5	124
Leende	95	10	32	17	14	18	9	147
Nuenen	143	20	36	11	13	10	10	125
Oirschot	227	13	29	18	14	14	12	145
Son en Breugel	120	20	38	13	13	5	11	126
Valkenswaard	112	19	28	9	13	16	15	152
Veldhoven	148	17	24	24	16	11	8	134
Waalre	40	12	28	28	10	5	17	145
Agglomeratie	1186	17	32	16	13	11	11	137

1) Afgeleid uit CBS-meitelling

Bijlage 27. Grondgebruik (hoofdberoepsbedrijven), 1976 1)

Gemeente	Oppervlakte cultuur- grond (in ha)	Percentage cultuurgrond		
		bouw- land	gras- land	tuin- land
Best	1149	18	77	5
Eindhoven	877	37	56	7
Geldrop	295	22	78	0
Heeze	925	32	66	2
Leende	1251	36	61	3
Nuenen	1505	17	80	3
Oirschot	2732	18	81	1
Son en Breugel	1114	20	76	4
Valkenswaard	1649	34	63	3
Veldhoven	1751	35	62	3
Waalre	647	33	67	-
Agglomeratie	13895	27	70	3

Bijlage 28. Aantal sbe naar produktiesectoren (hoofdberoepsbedrijven); 1976 1)

Gemeente	Aantal sbe (x 1000)	Percentage sbe voor			
		akker- bouw	rund- vee	verede- ling	tuin- bouw
Best	18	4	35	37	24
Eindhoven	9	17	36	21	26
Geldrop	3	8	46	44	2
Heeze	9	14	48	25	13
Leende	14	15	43	29	13
Nuenen	18	6	53	28	13
Oirschot	33	6	51	36	7
Son en Breugel	15	6	42	45	7
Valkenswaard	17	14	50	24	12
Veldhoven	20	13	44	31	12
Waalre	6	14	62	24	-
Agglomeratie	162	10	46	32	12

1) Afgeleid uit CBS-meitelling

Bijlage 29. De bedrijven met bouwland naar de oppervlakte bouwland (hoofdberoepsbedrijven); 1976 1)

Gemeente	Aantal bedrijven met bouwland	Percentage bedrijven met bouwland				Gemiddelde oppervlakte bouwland per bedr. in ha
		tot 1 ha	1-5 ha	5-10 ha	10 ha en meer	
Best	91	19	69	12	-	2,3
Eindhoven	53	9	55	13	23	6,1
Geldrop	17	12	70	12	6	3,7
Heeze	58	5	59	24	12	5,1
Leende	81	5	49	30	16	5,6
Nuenen	103	23	63	13	1	2,5
Oirschot	165	15	71	12	2	2,8
Son en Breugel	82	15	68	17	-	2,7
Valkenswaard	92	3	42	38	16	6,1
Veldhoven	113	8	48	33	11	5,5
Waalre	35	6	49	31	14	6,1
Agglomeratie	890	12	59	21	8	4,1

Bijlage 30. Bouwlandgebruik (hoofdberoepsbedrijven); 1976 1)

Gemeente	Oppervlakte bouwland (ha)	Percentage bouwland beteeld met:				
		granen	aard- appelen	suiker- bieten	snij- maïs	overige gewassen
Best	206	6	5	2	84	3
Eindhoven	322	21	18	30	31	0
Geldrop	63	27	16	2	55	0
Heeze	295	26	8	18	48	0
Leende	450	14	8	22	55	1
Nuenen	256	6	4	7	82	1
Oirschot	467	2	4	3	90	1
Son en Breugel	221	3	1	11	84	1
Valkenswaard	559	17	4	10	68	1
Veldhoven	619	30	6	16	47	1
Waalre	214	29	6	1	62	2
Agglomeratie	3672	16	7	13	63	1

1) Afgeleid uit CBS-metelling

Bijlage 31. Rundvee (hoofdberoepsbedrijven); 1976 1)

Gemeente	Aantal be- drijven met		Gemidd. aant. dieren/bedrijf		Gemidd. aant. gve 2) per ha grasland + voedergewassen 3)
	melk- koeien	mest- vee	melk- koeien	mest- vee	
Best	83	13	20	7	2,35
Eindhoven	43	15	18	15	2,25
Geldrop	19	7	19	12	2,23
Heeze	47	10	24	8	2,36
Leende	58	14	30	8	2,29
Nuenen	99	27	26	9	2,60
Oirschot	154	33	30	10	2,50
Son en Breugel	70	24	22	19	2,51
Valkenswaard	69	17	36	10	2,31
Veldhoven	97	20	24	11	2,54
Waalre	32	9	30	14	2,56
Agglomeratie	771	189	26	11	2,44

1) Afgeleid uit CBS-metelling

2) Grootveeëenheden

3) Voederbieten en snijmaïs

Bijlage 32. Veredeling (hoofdberoepsbedrijven); 1976 1)

Gemeente	Aantal bedrijven met					Gemiddeld aantal dieren per bedrijf				
	mest- kal- veren	fok- zeu- gen	mest- var- kens	leg- hen- nen	slacht- kuikens	mest- kal- veren	fok- zeu- gen	mest- var- kens	leg- hen- nen (x100)	slacht- kuikens (x100)
Best	2)	49	69	17	2)	2)	49	136	80	2)
Eindhoven	4	10	17	15	2)	121	42	71	37	2)
Geldrop	-	3	3	5	-	-	13	11	142	-
Heeze	2)	17	41	7	-	2)	26	143	20	-
Leende	-	29	44	9	5	-	51	161	20	316
Nuenen	9	45	57	5	6	105	48	137	18	190
Oirschot	8	60	114	21	2	102	61	204	68	160
Son en Breugel	7	35	55	7	5	142	65	278	51	230
Valkenswaard	5	28	50	11	2)	154	55	157	17	2)
Veldhoven	2	41	61	13	6	162	53	148	31	183
Waalre	-	15	20	6	-	-	46	112	7	-
Agglomeratie	37	332	531	116	27	130	52	168	47	241

1) Afgeleid uit CBS-meitelling

2) Slechts één bedrijf

Bijlage 33. De veredeling naar sbe (hoofdberoepsbedrijven); 1976 1)

Gemeente	Aantal sbe		Percentage sbe voor				
	per ha cult.gr.	in % van totaal	mest- kal- veren	fok- zeugen	mest- varkens	leg- hennen	slacht- kuikens
Best	5,8	37	1	49	24	25	1
Eindhoven	2,7	21	11	34	12	41	2
Geldrop	4,9	44	-	5	1	94	-
Heeze	2,5	25	5	32	54	9	-
Leende	3,3	29	-	50	31	6	13
Nuenen	3,3	28	7	57	26	2	8
Oirschot	4,3	36	3	44	36	16	1
Son en Breugel	6,1	45	6	44	38	6	6
Valkenswaard	2,6	25	7	48	32	5	8
Veldhoven	3,4	30	2	54	28	9	7
Waalre	2,1	23	-	68	28	4	-
Agglomeratie	3,7	32	4	47	31	14	4

Bijlage 34. De tuinbouw in de open grond (hoofdberoepsbedrijven); 1976 1)

Gemeente	Aant. bedr. met tuinbouw in open gr.	Oppervl. tuinbouw in open grond (ha)	Perc. van de oppervl. beteeld met			
			groen- te	hard- fruit	boom- kwekerij	overige gewassen
Best	17	62	17	17	66	0
Eindhoven	24	62	86	7	5	2
Geldrop	2	1	33	10	57	-
Heeze	7	18	87	-	13	-
Leende	13	41	28	46	18	8
Nuenen	17	46	75	4	14	7
Oirschot	10	29	10	64	26	-
Son en Breugel	9	42	90	7	3	0
Valkenswaard	13	46	48	20	32	-
Veldhoven	20	42	72	0	26	2
Waalre	-	-	-	-	-	-
Agglomeratie	132	389	57	17	24	2

1) Afgeleid uit CBS-meitelling

Bijlage 35. De opvolgingssituatie op hoofdberoepsbedrijven met een bedrijfs-
hoofd van 50 jaar of ouder; 1976 1)

Gemeente	Aantal bedrijven	Percentage bedrijven	
		met opvolger	zonder opvolger
Best	49	47	53
Eindhoven	40	18	82
Geldrop	11	27	73
Heeze	34	24	76
Leende	44	34	66
Nuenen	64	20	80
Oirschot	89	24	76
Son en Breugel	52	15	85
Valkenswaard	55	40	60
Veldhoven	64	19	81
Waalre	21	38	62
Agglomeratie	523	27	73

Bijlage 36. Arbeidsbezetting en arbeidsproductiviteit (hoofdberoepsbedrijven);
1976 1)

Gemeente	Aantal bedrijven	Aant. vaste mannelijke arbeids- krachten	Gemiddeld aantal	
			vaste man- nelijke ar- beidskrachten per bedrijf	sbe per vaste mannelijke- arbeidskracht
Best	121	164	1,36	111
Eindhoven	81	97	1,20	93
Geldrop	24	28	1,17	117
Heeze	75	83	1,11	112
Leende	95	118	1,24	118
Nuenen	143	164	1,15	109
Oirschot	227	256	1,13	129
Son en Breugel	120	139	1,16	109
Valkenswaard	112	123	1,10	139
Veldhoven	148	171	1,16	116
Waalre	40	50	1,25	116
Agglomeratie	1186	1393	1,17	117

1) Afgeleid uit CBS-meitelling

Bijlage 37. Aandeel nevenberoepsbedrijven in productieomvang; 1976 1)

Gemeente	Aantal sbe	Percentueel aandeel sbe in				
		totale prod. omvang	akker- bouw	rundvee- houderij	verede- ling	tuin- bouw
Best	1384	7	10	12	3	4
Eindhoven	2825	24	15	9	2	48
Geldrop	847	21	37	8	1	89
Heeze	718	7	14	7	6	2
Leende	2326	14	20	20	5	4
Nuenen	679	4	8	3	4	5
Oirschot	2489	7	15	5	7	11
Son en Breugel	1248	8	5	2	13	8
Valkenswaard	1463	8	15	5	10	8
Veldhoven	2190	10	13	3	9	27
Waalre	708	11	14	5	8	100
Agglomeratie	16877	9	14	7	7	20

1) Afgeleid uit CBS-meitelling

Bijlage 38. Schatting van de produktieomvang per bedrijfstak in 1986
(per deelgebied)

a. Akkerbouw

De produktieomvang van de akkerbouw in 1986 is - voor de onderscheiden deelgebieden - geraamd met behulp van de formule:

$$\frac{x \text{ 1)}}{100} \times C \text{ 2)} \times I \text{ 3)} \times \frac{105}{100} \text{ 4)}$$

- 1) x = percentage bouwland in 1976.
- 2) C = geraamde oppervlakte cultuurgrond in 1986.
- 3) I = aantal sbe akkerbouw per ha bouwland in 1976 (intensiteit).
- 4) 105: in hoofdstuk 4 wordt ervan uitgegaan dat het aantal sbe akkerbouw per ha bouwland in de periode 1976 - 1986 met 5% zal toenemen.

b. Rundveehouderij

De produktieomvang van de rundveehouderij in 1986 is - voor de verschillende deelgebieden - geschat via onderstaande formule:

$$\frac{y \text{ 1)}}{100} \times C \text{ 2)} \times I \text{ 3)} \times 1,26 \text{ 4)}$$

- 1) y = percentage grasland in 1976.
- 2) C = geraamde oppervlakte cultuurgrond in 1986.
- 3) I = aantal sbe rundvee per ha grasland in 1976 (intensiteit).
- 4) 1,26= de verhouding tussen het aantal sbe rundvee per ha grasland in 1976 enerzijds en 1986 anderzijds.

c. Intensieve veehouderij

De produktieomvang van de intensieve veehouderij in 1986 is - voor de onderscheiden deelgebieden - geraamd via onderstaande formule:

$$\left[\frac{V \text{ 1)}}{V} - (a \text{ 2)}) \times v \text{ 3)} \right] \times \frac{125}{100} \text{ 4)}$$

- 1) V = aantal sbe voor veredeling (hoofdberoepsbedrijven) in 1976.
- 2) a = het geschatte aantal hoofdberoepsbedrijven dat ten gevolge van de onttrekking van cultuurgrond geheel zal verdwijnen.
- 3) v = het gemiddelde aantal sbe voor veredeling per hoofdberoepsbedrijf in 1976.
- 4) 125: in hoofdstuk 4 wordt ervan uitgegaan dat de produktieomvang van de intensieve veehouderij in de periode 1976 - 1986 met 25% zal toenemen.